

Turvataitokasvatus lastensuojelulaitoksessa

Minna Majoinen

Opinnäytetyö

Toukokuu 2016

Sosiaali-, terveys – ja liikunta-ala

Terveyden edistämisen koulutusohjelma, ylempi AMK

Tekijä(t) Majoinen Minna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, ylempi AMK	Päivämäärä 17.05.2016
	Sivumäärä 75	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Turvataitokasvatus lastensuojelulaitoksessa		
Tutkinto-ohjelma Terveystieteiden koulutusohjelma, ylempi AMK		
Työn ohjaaja(t) Sirpa Tuomi, Riitta Ala-Luhtala		
Toimeksiantaja(t) Yksityinen lastensuojelulaitos		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Turvataidot ja niiden opettaminen on noussut tärkeäksi tehtäväksi lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen tukemisessa. Opinnäytetyö oli kehittämishanke, joka tehtiin yhteistyössä yksityisen lastensuojelun sijaishuollon palveluita tuottavan yrityksen kanssa ja yrityksen toimeksi antamana. Yrityksellä on kaksi pienkotia, jotka ovat erikoistuneet psyykkisistä ja neuropsykiatrisista häiriöistä kärsivien 13- 18 vuotiaiden nuorten hoitoon, kasvun ja kehityksen tukemiseen. Tavoitteena oli kehittää pienkodeissa työskentelevien moniammatillisten tiimien turvataitokasvatuksen asiantuntemusta, yhtenäistää pienkodeissa annettavan turvataitokasvatuksen menetelmiä ja sisältöjä, tuottamalla systemaattinen työväline turvataitokasvatuksen toteuttamiseen.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin tutkimuksellisen kehittämistyön menetelmää, jonka päämääränä oli löytää käytännön työssä esiin nousevia ongelmia, saada aikaan käytännön parannuksia ja luoda uusia ratkaisuja nuorten turvataitokasvatuksen toteuttamiseen. Turvataitokasvatuksen toteuttamista ja siihen liittyviä tekijöitä tutkittiin osallistavaa Learning Cafe menetelmää hyödyntäen. Aineistoa analysoitiin teemoittelun avulla.</p> <p>Turvataitokasvatus nähtiin osaksi kaikkea nuoren elämän osa-alueilla annettavaa kasvun ja kehityksen tukemista sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Turvataitokasvatuksen toteuttaminen tapahtui osana arjen kasvatustyötä. Turvataitokasvatuksen haasteiksi nimettiin luottamussuhteeseen vaikuttavat tekijät, nuorten traumaattisten kokemusten vaikutukset sekä laitosolosuhteiden tuomat ilmiöt kuten laitosvastaisuuden ja karkailualttiuden.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella turvataitokasvatuksen toteuttaminen lastensuojelulaitoksessa on haastava, mutta erityisen tärkeä nuorten terveyttä edistävä menetelmä.</p> <p>Avainsanat (asiasanat)</p> <p>turvataitokasvatus, lastensuojelulaitos, nuoret, learning cafe'</p> <p>Muut tiedot</p>		

Author(s) Majoinen, Minna	Type of publication Master's thesis	Date 17.05.2016
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 75	Permission for web publication: x
Title of publication Safety skills education in a residential unit of child welfare.		
Degree programme Degree programme in Health Promotion		
Supervisor(s) Tuomi Sirpa, Ala-Luhtala Riitta		
Assigned by A private residential unit of child welfare		
<p>Abstract</p> <p>Safety skills and safety skill education have become an important element of supporting children's and adolescent's growth and development. The thesis was a development project implemented in cooperation with and assigned by a private provider of foster care. The foster care company has two units specialized in the care and treatment of 13-18-year-old adolescents with mental and neuropsychiatric disorders. The aim was to develop the safety skills education competence of the employees of the units and standardize the safety skills education methods and contents by developing a systematic tool for teaching safety skills.</p> <p>The method used in the thesis was that of research-based development work the aim of which was to find problems rising in the daily practical work, to find practical improvements and new solutions for safety skill education. The implementation of the safety skill education and the related factors were studied by benefiting the participative Learning Café-method. The material was analysed by using thematising.</p> <p>Safety skill education was seen as part of all the support of adolescents' growth and development as well as of the promotion of their health and welfare. The safety skill education was implemented as a part of the ordinary education work. The challenges of the safety skill education were found to be trust issues, the impact of the adolescents' traumatic experiences and the factors related to institutional care, such as the inmates' opposition and proclivity to running away. Based on the research results, the implementation of safety skill education in residential care is a challenging task, but it is an especially important method of promoting the adolescents' health.</p>		
Keywords/tags (subjects) Safety skills, a foster care unit, child welfare, adolescents, learning cafe		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Turvataitokasvatus lastensuojelulaitoksessa	7
2.1	Turvataitokasvatus	7
2.2	Lastensuojelun sijaishuolto	9
2.3	Kehittämistyön kohderyhmä	11
3	Terveyden edistämisen menetelmät	12
3.1	Nuoren minäkuvan ja itsetunnon tukeminen	12
3.2	Voimavara- ja ratkaisukeskeinen lähestymistapa	13
3.3	Nuoren seksuaalisuuden tukeminen.....	14
3.4	Huolen vyöhykkeistö	18
4	Nuorten kaltoinkohtelun ulottuvuudet	19
4.1	Kaltoinkohtelu & Nuoruus.....	19
4.2	Seurusteluväkivalta	22
4.3	Sukupuolinen itsemääräämisoikeus ja sukupuolinen häirintä, seksuaalinen häirintä ja seksuaalinen väkivalta.....	23
4.4	Lapsen seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä	26
5	Kehittämistyön tavoitteet ja kehittämistehtävät	27
6	Kehittämistyön toteutus	28
6.1	Menetelmät.....	28
6.2	Aineiston keruu ja analysointi	30
6.2.1	Learning cafe.....	30
6.2.2	Aineiston analyysi teemoittelun avulla	31
6.2.3	Työvälineen kehittäminen	33

7 Tulokset	33
7.1 Yksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen sisältö	34
7.1.1 Nuorta suojaavien sisäisten voimavarojen vahvistaminen	35
7.1.2 Nuoren terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen	36
7.1.3 Tapa- ja moraalikasvatus	37
7.1.4 Itsensä suojaamisen taidot	38
7.1.5 Kaltoinkohdelluksi tulemisen uhka ja riskikäyttäytyminen	39
7.2 Turvataitokasvatuksen toteuttamisen haasteet	40
7.2.1 Nuoresta lähtevät tekijät	41
7.2.2 Ammatillisen osaamisen haasteet	43
7.2.3 Laitosasumisen ja arjen toimintakulttuurin tuomat haasteet	44
7.3 Työvälineen tarpeen määrittely	46
8 Työvälineen sisältö	48
9 Pohdinta.....	50
9.1 Keskeiset tulokset.....	50
9.2 Kehittämistyön eettisyys ja luotettavuus.....	52
9.3 Johtopäätökset, hyödynnettävyys ja kehittämis ehdotukset	55
Lähteet	57
Liitteet.....	63
Liite 1. Lastenoikeuksien oikeuksien sopimus- lyhennettynä	63
Liite 2. Nuorten seksuaalioikeudet.....	66
Liite 3. Rikoslaki 20 luku (24.7.1998/563) Seksuaalirikoksista	68

Kuviot.

Kuvio 1. Työntekijän kokeman nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö.	19
Kuvio 2. Raakadataa ja koodattua aineistoa.	32
Kuvio 3. Yksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen osa-alueet	35
Kuvio 4. Koetut haasteet turvataitokasvatuksen toteuttamisessa.	41
Kuvio 5. Työvälineen sisällön kehittämisen tarpeet	47

1 Johdanto

Lasten ja nuorten turvataidot ja turvataitokasvatus ovat nousseet enenevässä määrin ajankohtaiseksi keskustelun ja kehittämisen kohteeksi viime vuosikymmeninä. Lasten ja nuorten kaltoinkohtelua koskevat kansalliset ja kansainväliset tutkimukset kertovat, että erilaista lasten ja nuorten kaltoinkohtelua esiintyy kaikissa yhteiskunnissa ja yhteiskuntaluokissa. Turvataitokasvatus on lasten ja nuorten hyvinvointia tukevaa omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen vahvistamistyötä, joka perustuu ihmisoikeuksille. Sen tavoitteena ehkäistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Turvataitokasvatuksella pyritään vahvistamaan lasten ja nuorten itsearvostusta, lisäämään tietoutta omasta kehosta ja itsemääräämisoikeudesta sekä auttamaan heitä tunnistamaan ja selvitymään uhkaavista tilanteista. (Lajunen, Ahl, Andell, Laakso & Ylenius-Lehtonen, 2015, 11.)

Suomi on ratifioinut Lanzaroten yleissopimuksen vuonna 2011. Sopimuksen tavoitteena on varmistaa Euroopan laajuisesti yhdenmukainen ja kaikkiin lapsiin ulottuva suoja sopimalla selvistä yhtenäisistä ja kaikissa Euroopan maissa sovellettavista määritelmistä ja standardeista, erityisesti rikosoikeuden harmonisoinnin ja muiden asiaankuuluvien toimien kautta. Sopimuksen tarkoituksena on lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja riiston ehkäisy, seksuaalirikosten uhriksi joutuneiden lasten suojeleminen ja rikollisten saattaminen edesvastuuseen. (Valtiosopimukset 88/2011, Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.)

Turvataidot ja kaltoinkohdelluksi joutumisen ennaltaehkäiseminen nostetaan esille useissa kansallisissa ja kansainvälisissä lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä ohjelmissa. On arvioitu, että yksi lapsi viidestä Euroopassa joutuu jonkinasteisen seksuaalisen väkivallan uhriksi. The Council of Europe ONE in FIVE campaign to stop sexual violence (Yksi viidestä kampanja) on Euroopan neuvoston käynnistämä kampanja, jonka tehtävänä on tehdä kaikki lapset, vanhemmat ja lasten kanssa yhteydessä olevat ihmiset tietoisiksi Lanzaroten sopimuksesta. Kampanjan tavoitteena on Lanzaroten sopimuksen toimeksipanon edistäminen, tiedon ja työvälineiden vieminen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen eteen

tehtävästä työstä niin lapsille, huoltajille kuin lapsien kanssa toimiville yhteisöille, kuten kansalaisjärjestöille ja yksityisectorille.(Council of Europe/ One in five.)

Ensi ja turvakotien liiton toteuttama Kannusta minut vahvaksi- hanke (2013-2016) on osa laajempaa Emma & Elias avustusohjelmaa (2012-2017) jonka päämääränä on yläkouluikäisten ja sitä nuorempien lasten kasvuolosuhteiden parantaminen. Kannusta minut vahvaksi hankkeen tavoitteena on ehkäistä ja vähentää lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Hankkeen tarkoituksena on lisätä vanhempien ja lasten tietoutta lapsenoikeuksista, vahvistaa myönteistä kasvatuskulttuuria, herättää aktiivista asenteisiin vaikuttavaa julkista keskustelua väkivallan vaikutuksista lapsen kehitykseen sekä lapsen oikeudesta väkivallattomaan lapsuuteen. Vahvistamalla lasten ja nuorten turvallisia kasvuolosuhteita ennaltaehkäistään tehokkaasti syrjäytymistä ja väkivallan laajoja vaikutuksia. (Ensi ja turvakotien liitto, 2016.)

Turvataitokasvatuksen kehittäminen on ollut osa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaa 2010-2015, jonka yhtenä tavoitteena on ollut puuttua väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin nuorten kohdalla, jotka alkavat solmia parisuhteita. (Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma, 2010.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kaksinkertaistunut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Vuonna 2014 Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 958 lasta ja nuorta. Heistä huostaanottetuina oli 10 675 (59,4 %). Huostassa olevien poikien määrä (53 %) on pysynyt tyttöjen vastaavaa osuutta suurempana 1990-luvulta lähtien. (Kuoppala & Säkkinen, 2014, 3,6.)

Kehittämistyö toteutettiin yhteistyössä lastensuojelun sijaishuollon vaativan laitoshoidon palveluita tuottavan yksityisen yrityksen kanssa ja sen tarkoituksena oli edistää lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten kokonaisvaltaista psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea nuorten kasvua ja kehitystä vahvistamalla nuoren omia voimavaroja, osallisuutta, selviytymiskeinoja ja itsensä suojaamisen taitoja. Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää moniammatillisten tiimien turvataitokasvatuksen asiantuntemusta, yhtenäistää yksityisessä nuorten pienkodeissa annettavan turvataitokasvatuksen menetelmiä ja sisältöä.

Lastensuojelulaitoksen arjessa kohdataan päivittäin nuoria, joilla on taustallaan eritavoin kaltoinkohdelluksi joutumisen kokemuksia ja tästä aiheutuneita traumoja, jotka vaikuttavat vahvasti nuoren itsetunnon ja identiteetin kehittymiseen.

Kanadalaistutkimus kertoo, että 87 % :lla lastensuojelulaitoksiin sijoitetuista nuorista on sijoittamisen taustalla erilaisia kaltoinkohdelluksi tulemisen kokemuksia. (Hovsepian, Blais, Manseau, Otis & Giral, 2010, 67.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman kouluterveyskyselyn (2013) mukaan peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista 14,2 %, lukiolaisista 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 15,7 % ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 21 % on kokenut seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti. Indikaattori on muodostettu kolmesta tekijästä, jotka olivat vastentahtoinen koskettelu, seksiin painostaminen tai pakottaminen sekä maksun tarjoaminen seksistä. (Tilasto ja indikaattoripankki SOTKA-net 2013.)

Nuorten terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat sosiaalisen median mukanaan tuomat haasteet sekä nuorten vastikkeellinen seksi eli seksuaalisten palveluiden vaihtaminen rahaan tai muuhun etuuteen kuten yöpaikkaan tai päihteisiin erityisesti karkureissujen aikana herättää lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevissä ammattilaisissa suurta huolta ympäri Suomen. Väestöliitto on vastannut tähän huoleen ja toteuttanut vuonna 2013 vuoden mittaisen hankkeen Seksuaalikasvatusta lastensuojeluun, jonka päämääränä oli ennaltaehkäistä nuorten seksuaalisen väkivallan kokemuksia, edistää laitoksissa asuvien nuorten seksuaaliterveyttä, vahvistaa nuorten elämänhallintaa sekä vähentää syrjäytymistä. (Väestöliitto: Seksuaalikasvatusta lastensuojeluun 2013.)

Vuorelainen ja Elonheimo viittaavat artikkelissaan vuonna 2009 Ruotsissa tehdyn kouluterveystutkimuksen tuloksiin, joiden mukaan on todettu, että erityinen riski ajautua aikuisten hyväksikäyttämiksi ja vastikkeelliseen seksiin on nuorilla, jotka käyttävät runsaasti päihteitä tai joilla on vaikeita lastensuojelullisia ongelmia. Tutkimuksessa todettiin, että paljon muita nuoria useammin lastensuojelulaitoksiin sijoitetut nuoret harjoittavat vastikkeellista seksiä. (Vuorelainen & Elonheimo, 2013.)

Hoikkala & Kemppainen (2015) valaisevat lastensuojelun keskusliiton tekemän tutkimuksen tuloksissa nuorten laitoksista karkaamisen laaja-alaista ilmiötä. Suomalaiset

terveydenhuollon ammattilaiset ovat myös nostaneet esille huoltaan siitä kuinka vakaviin terveydelle vaarallisiin tilanteisiin nuoret karkureissuillaan joutuvat. Nuorten karkailujen lastensuojelulaitoksista on todettu vaikuttavan nuorten terveyteen ja hyvinvointiin vaarantavasti, koska karkailujen jälkeen nuorten fyysinen ja emotionaalinen kunto on usein huono. Karkureissujen aikana nuoret ovat usein altistuneet seksuaaliselle hyväksikäytölle, rikolliselle käyttäytymiselle ja päihteiden käytölle. Karkureissujen aikana nuoret ovat viettäneet aikaansa toisten riskikäyttäytyvien nuorten seurassa ja majoittuneet terveydelle ja hyvinvoinnille vaaralliseksi katsotuissa paikoissa. (Hoikkala & Kemppainen, 2013, 471.)

2 Turvataitokasvatus lastensuojelulaitoksessa

Suomi on liittynyt YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (LOS) vuonna 1991. Sen tärkeimpänä tavoitteena on perusoikeuksien takaaminen kaikille lapsille. Keskeisiä periaatteita sopimuksessa ovat lapsen oikeus suojeluun ja huolenpitoon (protection), oikeus ikä ja kehitystason mukaiseen osallisuuteen häntä koskevassa päätöksen teossa (participation) sekä oikeus oikeudenmukaiseen osuuteen yhteiskunnan voimavaroista ja palveluista (provision). Keskeisessä asemassa lapsen oikeuksien toteutumisessa on lapsen edun huomioiminen kaikissa yksittäisissä kuin myös valtakunnan laajuisesti tehtävissä päätöksissä. Lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty mitä jokaisen lapsen hyvä elämä pitää sisällään. Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältöä on avattu tarkemmin liitteessä 1. (Lapsen oikeuksien sopimus 1991.)

2.1 Turvataitokasvatus

Turvataitokasvatus on laaja-alaista ennaltaehkäisevää lasten ja nuorten hyvinvointia tukevaa omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen vahvistamistyötä, jonka perustana toimivat ihmisoikeudet. Turvataitokasvatuksen päämääränä on lisätä lasten ja nuorten tietoutta oman kehon itsemääräämisoikeudesta sekä oikeudesta fyysiseen koskemattomuuteen. (Valkama & Ala-Luhtala, 2014, 9.)

Turvataitokasvatuksella edistetään itsetuntemusta, itsearvostusta sekä itseluottamusta. Tuetaan turva ja tunnetaitojen kehittymistä sekä omanarvon tunnon kehittymistä ja omien rajojen hahmottamista sekä toisten asettamien rajojen

kunnioittamista. Vahvistetaan keinoja puolustaa itseään väkivaltaa, häirintää ja seksuaalista kaltoinkohtelua vastaan tukemalla lasten ja nuorten omia voimavaroja ja lisäämällä tietoutta seksuaalioikeuksista. Turvataitokasvatuksen tärkeä tehtävä on myös tukea ihmissuhteiden vahvistumista. (Aaltonen, 2012, 11, Lajunen ym. 2015, 11.)

Suomessa turvataitokasvatuksen juuret sijoittuvat 1990-luvun alkupuolelle, jolloin havahduttiin tunnistamaan lapsen seksuaalinen kaltoinkohtelu. Eräässä Kymenlaakson maakunnan kaupungissa paljastui laaja hyväksikäyttörengas, jossa vuosien saatossa oli ollut mukana kymmeniä lapsia ja nuoria. Tapauksen myötä nousi tarve kehittää käytännön työhön erilaisia työtapoja lasten pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn. Lasten turvataito on suomalainen lapsiin kohdistuva väkivallan ehkäisyohjelma, jonka tarkoituksena on estää lapsia joutumasta eri tavoin kaltoinkohdelluiksi. Vuosina 2003-2005 lasten turvataito ohjelma toimi osana Stakesin lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyn ja hoidon projektia. (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Paakkanen & Ylenius- Lehto, 2012, 8, 15.)

Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointiyksikön koordinoima Tunne ja turvataidot osaamiseksi (TuTa)-hankkeen 2012-2014 tarkoituksena on ollut yhtenäistää eri ammattiryhmien tunne- ja turvataitoihin liittyvää tietoutta ja toimintamalleja tuottamalla materiaalia tunne- ja turvatokasvatuksen tueksi lapsille, heidän vanhemmilleen sekä ammattihenkilöille. Lähtökohtina ovat olleet ennaltaehkäisevä ja voimavaraistava kehittämistyö joka perustuu lasten oikeuksiin. Hankkeen tuotoksena syntyneissä koulutuksissa ja materiaalissa on kiinnitetty huomiota toimintatapojen ja sisältöjen oikea-aikaisuuteen sekä kohderyhmille soveltuvuuteen. Tarkoituksena on lisätä lasten tietoutta asioista, joilla he voivat vahvistaa omaa turvallisuuttaan sekä itsensä suojaamisen taitoja. (Turvataidot osaamiseksi hanke 2012-2014: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.)

Jokaisella nuorella on oikeus häirinnästä, hyväksikäytöstä ja väkivallasta vapaaseen elämään. Lastensuojelulaitoksessa elää erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria, joiden kohdallaan on erityisen tärkeää mahdollistaa paremman kiintymyssuhteen syntyminen ja sitä kautta vahvistaa heidän ihmissuhde ja turvataitojaan. Sijoitetuilla nuorilla on usein taustallaan turvattomia kiintymyssuhteita, katkenneita

ihmissuhteita, hylkäämisen kokemuksia, itsetunto-ongelmia ja vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa, jotka vaikuttavat nuorten kasvuun ja kehitykseen. (Sinkkonen, 2012, 273)

Lastensuojelulaitoksessa annettavan turvataitokasvatuksen tavoitteena on:

- Vahvistaa aikuisten ja nuorten välistä kiintymyssuhdetta
- Parantaa nuorten turvallisuutta luottamussuhdetta syventämällä
- Ennaltaehkäistä nuorten kaltoinkohdelluksi joutumisen kokemuksia
- Auttaa nuorta kasvamaan turvallisessa kasvuympäristössä eheäksi aikuiseksi.

2.2 Lastensuojelun sijaishuolto

Uusi lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2008 ja sen tarkoituksena (LSL 1§) on turvata lapsen oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lain tarkoituksäännöksen merkitys korostuu tehtäessä lasta koskevia päätöksiä tai muita lapsen hyvinvointiin tai elämään liittyviä ratkaisuja. Viranomaisten päätösten ja valintojen tekemisessä on kiinnitettävä huomiota siihen, miten erilaiset lapsen hoitoon ja huolenpitoon liittyvät mahdolliset ratkaisu- vaihtoehdot turvaavat parhaiten säännöksessä tarkoitetut lapsen oikeudet. (Räty, 2008, 17.)

Lastensuojelulain 2§ määrittää, että vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta, heillä on oikeus saada tehtävänsä tukea, ohjausta ja neuvontaa. Jos tukitoimista huolimatta lapsen hyvinvoinnista ei pysytty huolehtimaan, siirtyy vastuu lapsen hyvinvoinnin takaamisesta viranomaisille.

Lastensuojelulaki 417/2007 määrittää lastensuojelun seuraavasti:

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi 2 luvussa tarkoitettua ehkäisevää lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3§)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Vuonna 2012 astui voimaan lastensuojelulain muutos, jonka mukaan lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa. Perhehoidon lisäksi muita sijaishuoltopaikkoja ovat mm. ammatilliset perhekodit, lastensuojelulaitokset tai muut lapsen tarpeen mukaiset hoitopaikat, kuten läheisverkostosijoituspaikka, jolloin lapsi sijoitetaan sukulaisen tai muun läheisen luokse. (Räty, 2008, 293, Kuoppala & Säkkinen, 2014, 7)

Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lastensuojelulain mukaista lapsen sijaishuoltoa sekä 37§:ssä tarkoitettua sijoitusta avohuollon tukitoimena ovat lastenkodit ja koulukodit, sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. Yksityisen lastensuojelulaitoksen perustamiseen vaaditaan lastensuojelulain 80 §:n 2 momentin mukaan lääninhallituksen lupa. (Räty, 2008, 321.)

Lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa vastaava sijaishuoltopaikka, jossa voidaan turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi hänen yksilölliset tarpeensa ja toiveensa huomioiden. Sijaishuoltopaikan valinnassa erityistä huomiota on kiinnitettävä huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen, sijaishuoltopaikan on vastattava niihin ongelmiin, hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat huostaanoton perusteina. Vuonna 2014 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 38,3 % oli sijoitettu perhehoidossa, 12,1 % ammatillisessa perhekotihoidossa, 38,5 % laitoshoidossa ja 11,1 % muussa huollossa. (Räty, 2008, 297, Kuoppala & Säkkinen, 2014, 88-89.)

13-17-vuotiaisen nuorten osuus on merkittävä Suomalaisen lastensuojelun piirissä. 16-17-vuotiaiden nuorten osuus ja erityisesti nuorten tyttöjen osuus on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Suurimpia teini-ikäisten sijoittamisen syitä ovat nuoren mielenterveys ja päihdeongelmat, käytöshäiriöt, koulukäynti vaikeudet sekä rikollisuus. (Kestilä, Paananen, Väisänen, Muuri, Merikukka, Heino & Gissler, 2012, 34.)

Nykyisin sijoitettavat lapset ovat entistä vanhempia ja sijoittaminen ajoittuu nuoruusiän. Nuoruusiässä sijoitetut lapset ovat olleet kauan vaurioitavissa oloissa ja heidän ongelmansa ilmenevät monimuotoisimpina ja vaikeampina. Sijoitetuilla nuo-

rilla ilmenee usein neurologisia, psyykkisiä ja somaattisia samanaikaissairauksia. Vähintäänkin puolella sijoitetuista lapsista ja nuorista esiintyy monimuotoisia mielen-terveyden ongelmia ja raju aggressiivinen käyttäytyminen on lisääntynyt. Sijoitettujen lasten ja nuorten terveydentila on muuta väestöä heikompi ja se heijastuu jopa kuolleisuuteen, joka suomalaistutkimuksen mukaan on muita korkeampi aina 25. ikävuoteen saakka. Kuolinsyitä ovat usein mm. itsemurhat, päihteet ja onnettomuudet. (Sinkkonen, 2012, 269- 270.)

Lastensuojelulain pykälissä 57- 60 säädetään lastensuojelulaitosten yleisistä edellytyksistä. Laitosten henkilökunnan täytyy koostua tarpeellisesta määrästä sosiaali-huollon ammattilaisia ja muuta henkilöstöä. Asuinyksikköä kohden tulee olla vähintään seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää, mikäli samassa rakennuksessa toimii kuitenkin useampi asuinyksikkö, tulee asuinyksikköä kohden olla vähintään kuusi hoito-ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää. (Räty, 2008, 325.)

2.3 Kehittämistyön kohderyhmä

Kehittämistyön kohderyhmänä toimi yksityinen yritys, joka tuottaa lastensuojelun sijaishuollon vaativan laitoshoidon palveluita. Yrityksellä on kaksi seitsemän paikkaista nuorten pienkotia, jotka tarjoavat myös jälkihuollon palveluita 18-21 vuotiaille nuorille. Molemmissa pienkodeissa työskentelee sosiaali,- terveys ja kasvatusalan ammattilaisista muodostuvat moniammatilliset tiimit, vastaavat ohjaajat sekä johtajat.

Pienkoti on erikoistunut psyykkisistä ja neuropsykiatrisista häiriöistä kärsivien nuorten hoitoon sekä kasvun ja kehityksen tukemiseen.

Pienkodin nuoret voivat olla avohuollon tukitoimena sijoitettuja, kiireellisesti sijoitettuja tai huostassa olevia. Pääsääntöisesti pienkotiin sijoitut nuoret asuvat pienkodilla vuosia, mutta kriisiluonteiset sijoitukset ovat olleet kasvussa viime vuosina.

Kehittämistyössä käsiteltävät turvataitokasvatuksen sisällöt ja menetelmät on rajattu käsittelemään teini-ikäisten ikäkautta vastaaviin turvataitojen kehittämiseen, koska kehittämistyön kohteena olevien pienkotien asukaskunta koostuu pääsääntöisesti teini-ikäisistä 13-17 -vuotiaista nuorista.

3 Terveiden edistämisen menetelmät

3.1 Nuoren minäkuvan ja itsetunnon tukeminen

Ihmisen minäkuva, käsitys itsestä, kehittyy ja muuttuu koko ihmisen elämän ajan. Myönteinen käsitys itsestä on perusta tyytyväiseen elämään ja terveyskäyttäytymiseen. Ihminen rakentaa käsitystä itsestään sen kautta, kuinka hän kokee muiden ihmisten suhtautuvan tai kohtelevan häntä. Jokaisella ihmisellä on tarve olla lähimpiensä arvostama ja tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on. Nuoren minäkuva vaikuttaa paljon siihen, kuinka nuori arvostaa ja suojaa itseään sekä millaisia riskejä hän ottaa itsensä kanssa. Minä kuvan tukeminen ja vahvistaminen suojaavat nuorta tehokkaasti ja ehkäisee riskikäyttäytymistä. (Cacciatore, Korteniemi-Pokela & Huovinen, 51, 73-74.)

Itsetunto liittyy läheisesti minäkuvaan. Itsetunto on ihmisen sisäinen ominaisuus, jolla on valtava merkitys ja näkyvyys, se on sisään rakennettu tuntemus, siitä että ihminen on hyvä ja arvokas. Ihmisen itsetunto on peruspilari joka kannattelee ihmistä elämän erilaisissa tilanteissa. Itsetunto on osa temperamenttia ja persoonallisuutta, joka vaihtelee elämäntilanteen mukaan ja muotoutuu elämän edetessä. Lapsuudessa ja nuoruudessa minäkuva kehittyy ja tällä aikakaudella itsetunnon tukeminen ja vahvistaminen on ensiarvoisen tärkeä terveyden edistämisen menetelmä. (Cacciatore ym. 2008, 8, 51)

Nuorella toimiva itsetunto edistää kasvua ja kehitystä tasapainoiseksi aikuiseksi. Kasvavan nuoren itsetunnon perustana voidaan pitää arvostuksen kokemusta siitä kuinka tärkeä, ainutlaatuinen ja rakastettu nuori on. Mikäli nuori jää vaille tätä arvostusta ja tunnetta on riskinä, että hän alkaa etsimään arvostusta kodin ulkopuolisesta ympäristöstään ja joutuu helpommin alttiiksi kaltoinkohtelulle. (Brusila & Sandberg, 2009, 30-31.)

Itsetunnon vaihtelut kuuluvat nuoruuteen ja murrosiän kuohuntaan, itsetunto voi olla hyvin haavoittuva. Nuoren itsetunto voi olla niin haavoittuva, että yksikin pettymys tai epäonnistuminen voi aiheuttaa tilanteen, josta selviämiseen nuori voi etsiä itselleen epäterveitä ja itseä vahingoittavia selviytymiskeinoja. Nuoren itsetunnon tukemisessa onkin tärkeää tukea nuoren sisäistä vahvuutta ja opettaa

nuorta sietämään pettymyksiä sekä löytämään itselleen toimivia selviytymiskeinoja. (Cacciatore ym. 2008, 55.)

Nuoren itsetuntoa voidaan tukea erilaisten ulottuvuuksien mukaisesti, kuten pätevyyden, merkittävyyden, hallinnan tunteen, eettisesti hyväksyttävän toiminnan tai fyysisen olemuksen hyväksymisen sekä sosiaalisen selviytymisen tunteen vahvistamisen mukaisin keinoin. Nuoren pätevyyden ja hallinnan tunteen vahvistamisessa korostuu nuoren vahvuuksien ja voimavarojen löytäminen ja osoittaminen, myönteisen palautteen antaminen ja onnistumisesta palkitseminen. Merkittävyyden tunteen vahvistamisessa nuorelle osoitetaan, että häntä kunnioitetaan, hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on, huomioidaan nuoren vahvuuksia ja annetaan positiivista palautetta. Nuoren fyysisen olemuksen hyväksymisen vahvistamisessa on tärkeää harjoitella nuoren kanssa tunnistamaan hänen myönteisiä puoliaan ja lisätä nuoren tietoutta nuoruusikään liittyvistä kehitystekijöistä ja eroista. Sosiaalisen selviytymisen vahvistamisessa on tärkeää ystävyys ja ihmissuhteiden solmimiseen ja säilyttämiseen sekä ristiriitatilanteista selviämisen keinojen löytymiseen liittyvä työskentely. (Pirskanen & Pietilä, 2010, 159.)

3.2 Voimavara- ja ratkaisukeskeinen lähestymistapa

Ratkaisukeskeinen lähestymistapa on toimintamalli, jolle on ominaista voimavaroihin keskittyminen ja edistyminen. Ratkaisukeskeisen lähestymistavan perusolettamus, on että asiakkaalla itsellään on käsissään ongelman ratkaisun avaimet vaikka he eivät niistä itse usein ole tietoisia. Asiakas tarvitsee apua ja tukea ja rohkaisua löytääkseen omat ratkaisukeinonsa ja laittaa ne käytäntöön. (Ahola & Furman, 2015, 6-7.)

Lastensuojelulaitoksessa kohdataan sosiaalisesti haavoitettuja nuoria, joiden kanssa työskentelyssä korostuu turvallisuuden ja hallinnan tunteiden saavuttaminen sekä niiden vahvistaminen. Työskentelyn alkaessa on tärkeää selvittää millaiset rakentavat selviytymiskeinot olisivat hänelle sopivia. (Lämsä & Takala, 2009, 191.)

Ratkaisukeskeisessä työotteessa keskeistä on nuoren voimavaroihin keskittyminen, niiden selvittäminen ja hyödyntäminen tavoitteiden saavuttamisessa sekä pulmien

ratkaisussa. Nuoren pulmia painottavaa puhetta vältetään ja haasteita lähestytään pohtimisen näkökulmasta, millaisia asioita tekemällä, oppimalla tai harjoittelemalla haaste saadaan ratkaistuksi tai vähenemään. Nuoren pulmat tai muutostarpeet esitellään tavoitteina, joiden asettamiseen nuorella on suuri vaikutus. Tavoitteena ei tarvitse olla pulman poistuminen tai siihen löytyvä lopullinen ratkaisu. Tavoitteeksi riittää pieni, nuoren näkökulmasta asetettu tavoite, joka vie häntä eteenpäin ja jonka avulla nuoren mahdollisimman täysipainoinen elämä mahdollistuu. Tavoitteita mietittäessä nuorten kohdalla on erityisen tärkeää huomioida lyhyellä aikavälillä saavutettavissa olevat pienet tavoitteet, koska näiden saavutettujen tavoitteiden avulla nuoren onnistumisen kokemus kasvaa ja hän saa kokemuksen siitä, kuinka suuri vaikutus hänen omalla toiminnallaan on omien asioiden eteenpäin viemisessä.

(Lämsä & Takala, 2009, 191-195.)

Aikuisen tärkeimmät roolit ovat olla nuoren tukena, kannustajana, kuuntelijana, osallistujana sekä välittävänä aikuisena. Tavoitteiden saavuttamisen huomioiminen on tärkeää, koska rakentavasta palautteesta nuori saa uskoa tulevaisuuteen ja motivoituu toimimaan tavoitteiden saavuttamisen eteen. Saavutettujen pienten tavoitteiden avulla suunnitellaan tulevaisuutta asettamalla uusia saavutettavissa olevia tavoitteita. (Lämsä & Takala, 2009, 195.)

Voimavara ja ratkaisukeskeinen työote soveltuu käytettäväksi lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten työskentelyyn erityisesti siitä syystä, että työskentelyn lähtökohtana on nuoren kunnioittaminen oman elämänsä asiantuntijana. Työskentelyn avainasemassa on nuoren itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, nuoren omien voimavarojen vahvistaminen sekä toiveikkuuden ylläpitäminen.

3.3 Nuoren seksuaalisuuden tukeminen

Maailman terveysjärjestö (WHO) on määritellyt seksuaalisuuden seuraavasti:

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, seksuaaliset suhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasia, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä

ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai il-mennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset, sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen. (WHO: Sexuality)

Ihmisen seksuaalisuus kehittyy koko elinkaaren ajan ja on tärkeä osa ihmisyyttä kaikissa elämän eri vaiheissa. Omaan seksuaalisuuteen tutustuminen on ominaista nuoruusiässä ja nuoruusiän seksuaalinen kehitys on yksilöllistä. Nuoruusiässä sukupuoli-hormonien toiminnan käynnistyminen johtaa sukupuoliominaisuuksien kehittymiseen, laukaisee nuoruusiän kognitiivisen ja emotionaalisen kehityksen ja sosiaalisen kehittymisen kohti aikuisuutta. Nuoruusiässä seksuaalisen kehityksen osa-alueet etenevät eri tahdissa, fyysinen kehittyminen etenee sosiaalisia ja emotionaalisia valmiuksia nopeammin. (Savioja, Sumia & Kaltiala-Heino, 2015, 309.)

Nuoruusaika on kehityksessä ainutlaatuista aikaa johon kuuluu oman minuuden kehittyminen. Ihmiset alkavat hahmottaa omaa seksuaalista suuntautumistaan hyvin eri-ikäisinä, mutta yleisintä on, että oma seksuaalinen suuntautuminen alkaa kirkastua murrosiässä. Usein nuorilla, etenkin naisilla oman seksuaalisen suuntautumisen identiteetin ymmärtäminen tapahtuu nuorena aikuisena. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole tahdonalainen asia eikä oma valinta. Aavistus tai tietoisuus omasta seksuaalisesta suuntautumisesta saattaa käydä nuorelle henkisesti raskaaksi ja nuori tarvitseekin tässä vaiheessa turvallisten aikuisten tukea pohtiessaan omaa minuuttaan ja seksuaalista suuntautumistaan. (Alanko, 2014, 10, 20, Seta: seksuaalinen suuntautuminen)

Seksuaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan seksuaalisuuden ilmentymistä käyttäytymisenä ja tekoina. Laajempänä käsitteenä sillä voidaan tarkoittaa ihmisen tapaa tuoda esiin seksuaalista suuntautumistaan tai kiinnostustaan. Seksuaalinen riskikäyttäytyminen on seksuaalista toimintaa joka voi vahingoittaa itseä tai kumppania. Riskikäyttäytyminen voi olla ehkäisyn laiminlyömistä, seksin harrastamista päihtyneenä, seksin harrastamista useiden kumppanien kanssa tai seksin harrastaminen rahaa tai muuta hyödykettä vastaan. Seksuaalinen riskikäyttäytyminen voi johtaa fyysisiin (sukupuolitaudit, ei toivottu raskaus, HIV, väkivallan kokeminen) ja psyykkisiin (traumatisoituminen, sosiaalinen syrjäytyminen) häiriöihin. Nuorten seksuaalisen riski-

käyttäytymisen on todettu lukuisissa tutkimuksissa olevan yhteydessä nuorten mielenterveyden häiriöihin. (Savioja, Sumia & Kaltiala-Heino, 2015, 309.)

Seksuaaliterveyden käsite on muotoutunut vuosi kymmenten saatossa ja tällä hetkellä WHO:n määritelmä vuodelta 2002 määrittelee seksuaaliterveyden olevan seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, psyykkisen, emotionaalisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilan, jossa ei ole vain kyse raihnaisuuden, sairauden tai toimintahäiriön puuttumisesta. Hyvän seksuaaliterveyden katsotaan edellyttävän kunnioittavaa ja positiivista asennetta seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin suhteisiin, mahdollisuutta turvallisiin ja nautinnollisiin seksuaalisiin kokemuksiin, ilman pakottamista, väkivaltaa ja syrjintää. Hyvän seksuaaliterveyden saavuttamisen ja ylläpitämisen edellytyksenä on kaikkien ihmisten seksuaalisten oikeuksien kunnioittaminen, toteuttaminen ja suojeleminen. (WHO: Sexual Health.)

Seksuaaliterveyden edistämisen osa-alueisiin kuuluu mm. seksuaalisuutta ja parisuhdetta koskeva neuvonta, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden hyväksyminen, hedelmättömyyden ehkäiseminen, ei toivottujen raskauksien ehkäiseminen, sukupuolitautilien torjunta sekä seksuaalisen väkivallan ehkäiseminen. Seksuaaliterveyden edistämisestä säädetään mm. Terveystieteissa 1326/2010 Tartuntatautilaissa 583/1986, sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiassa sekä hallitusohjelmassa, jossa painotetaan seksuaaliterveyden edistämistä, nuorten seksuaaliterveyden edistämistä sekä lisääntymis- ja seksuaaliterveyden edistämisen palveluiden kehittämistä.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelmassa 2014-2020 painotetaan seksuaalikasvatuksen tärkeyttä. Seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin kuuluu seksuaalineuvonta, -opetus ja valistus sekä ohjaus. Seksuaalikasvatuksella lisätään nuorten tietoja ja taitoja sekä vahvistetaan nuoren itsetuntemusta ja omanarvontuntoa. Seksuaalikasvatuksella luodaan pohjaa ihmissuhteille ja toisten ihmisten kunnioittamiselle sekä tuetaan positiivista ja turvallista seksuaalisuuden kehitystä ja vastuullista käyttäytymistä. Seksuaalikasvatuksen avulla nuoren ymmärrys omasta kehostaan ja itsemääräämisoikeudestaan kehittyy. Kouluissa ja muissa nuoren elämään liittyvissä toiminnoissa seksuaalikasvatuksen avulla voidaan lisätä yhdenvertaisuutta. (Edistä, ehkäise, vaikuta, 2013, 46-47.)

Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvat nuoret (sateenkaarinuoret) kokevat usein erilaista syrjintää, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa ja psyykkiseen terveyteensä. Sateenkaarinuorista suurella osalla on kokemuksia ongelmista ja vaikeuksista, jotka johtuvat yhteiskunnan sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskevista käsityksistä. Sateenkaarinuorilla on todettu olevan enemmän masennus, ahdistus sekä itsetuhoajatuksia/käyttäytymistä muihin nuoriin verrattuna.

Sateenkaarinuorten hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan valmiuksia ymmärtää seksuaalisuuden ja sukupuolen merkityksen moninaisuuksia nuorten elämässä.

(Alanko, 2014, 37-38, Edistä, ehkäise, vaikuta, 2013, 47- 48.)

Seksuaalioikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle ja ne pitävät sisällään jokaisen ihmisen oikeuden toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan ilman pakottamista, riistoa tai väkivaltaa. Seksuaalioikeudet perustuvat YK:n ihmissoikeuksien julistuksessa määritellyille periaatteille ja ovat olennainen osa ihmissoikeuksia. Seksuaalioikeuksia on määritelty mm. maailman terveysjärjestö WHO:n (World Health Organisation), kansainvälisen perhesuunnittelujärjestöjen liiton IPPF:n (International Planned Parenthood) sekä seksuaaliterveyden maailmanjärjestö WAS:n (World Association for Sexual Health) toimesta. Väestöliitto on muokannut näistä kansainvälisistä oikeuksista erityisesti kaikkia nuoria koskevat seksuaalioikeudet. Nuorten seksuaalioikeudet käsittää laaja-alaisesti seksuaalisuuteen liittyviä elämän osa-alueita. Väestöliiton nuorten seksuaalioikeuksista tarkemmin liitteessä 2.

Suojaikäraja on yleisesti käytössä oleva termi, joka kuvaa sitä, miksi tietynlainen seksuaalinen käyttäytyminen tietyissä tilanteissa alaikäisten lasten kanssa on lain vastaista. Rikoslain 20. luvun 6 § pykälän tarkoituksena on suojata lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Suomessa suojaiäkäraja on 16 vuotta, mikä tarkoittaa, ettei kukaan saa ryhtyä seksuaaliseen suhteeseen tai tekoon alle 16-vuotiaan lapsen kanssa. Poikkeuksena tästä ovat iältään tai henkisesti ja fyysiseltä kehitykseltään lähellä toisiaan olevien nuorten väliset seksisuhteet, silloin kun kyseessä on molemminpuolinen suostumus. (Rikoslaki 20.luku 6 §.)

3.4 Huolen vyöhykkeistö

Huolen vyöhykkeistö on kehitetty työntekijän apuvälineeksi jäsentämään lapsesta, nuoresta tai perheestä noussutta huolta, arvioimaan onko työntekijän omat auttamismahdollisuudet riittävät vai tarvitaanko tilanteessa lisävoimavaroja. Vyöhykkeistö jakaantuu neljään osuuteen, toisessa päässä sijaitsee huoleton tilanne ja toinen ääripää on suuren huolen tilanne. (Arnkil & Eriksson, 2009, 25)

1. Ei huolta vyöhyke

Koetaan, että nuoren ja yhteisön asiat ovat hyvin. Ammatillaiset kokevat, että heillä on tietoja ja taitoja tukea nuoren kasvua ja kehitystä, havaita omatoiminnan ja asioiden sujuvan suunnitellusti saavuttaen toivottuja tuloksia.

2. Pienen huolen vyöhyke

Ammattilaisilla käy nuoresta pieni huoli tai ihmettely, huoli voi olla toistuvaa. Heillä on kuitenkin vahva luottamus omiin auttamismahdollisuuksiinsa ja toimintamenetelmiinsä. Nuoren kanssa työskentely ja tavoitteiden saavuttaminen ovat vielä mahdollisia omin keinoin ja erityisen tuen tarve on vähäinen.

3. Tuntuvan huolen harmaa vyöhyke

Tuntuvan huolen harmaalla vyöhykkeellä ammattilaisten huoli nuoresta on kasvava ja nuoren tilannetta leimaa epävarmuus. Tilanne kaipaa lisää tukea, kontrollointia ja lisä selvityksiä. Tuella pyritään edistämään nuoren elämänhallinnan keinoja, vahvistamaan nuoren elämän kannalta myönteisiä prosesseja ja kontrolloimalla rajoittamaan kielteisiä prosesseja.

4. Suuren huolen vyöhyke

Ammattilaiset kokevat, että auttamisen keinot ovat lopussa ja huoli on suuri, että nuorelle käy huonosti ellei tilanteeseen saada muutosta heti.

HUOLETON TILANNE	PIENI HUOLI		TUNTUVA HUOLI HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä: Luottamus omiin Mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä: Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa: Luottamus omiin Mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus Lisävoimavaroista ja kontrolliin* Lisäämisestä	Huoli tuntuva Omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti Nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri: nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen Saatava heti.
			*Kontrolli = tilanteen hallinnan lisääminen esimerkiksi rajoittamalla jotain epätoivottavaa asiaa.			

Kuvio 1. Työntekijän kokeman nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö.

4 Nuorten kaltoinkohtelun ulottuvuudet

4.1 Kaltoinkohtelu & Nuoruus

WHO:n määritelmän mukaan kaltoinkohtelu on väkivaltaa laajempi käsite, joka pitää sisällään kaiken lapsiin kohdistuvan väärinkohtelun, fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn muodot, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin, sairauden aiheuttamisen tai kaupallisen tai muun riiston, josta seuraa todellista tai mahdollista vaaraa lapsen kehitykselle, terveydelle, elämälle tai ihmisarvolle suhteessa, jossa on kyse vastuusta, vallasta tai luottamuksesta. Kaltoinkohtelu voi ilmetä fyysisenä, psyykkisenä tai kemiallisena väkivaltana, lapsen seksuaalisena riistona, rakenteellisena, sosioekonomisena tai kunniaan liittyvänä väkivaltana, jonka luonne voi olla aktiivista tai passiivista. (Söderholm & Kivitie-Kallio,2012, 16.)

Sosiaalinen vuorovaikutus kehittää luottamusta, turvallisuutta ja käsitystä omasta itsestä kuin myös vuorovaikutukseen liittyvät tekijät erityisesti läheisten ihmisten kanssa vaikuttavat turvattomuuden tunteisiin ja epäluottamukseen itseä kohtaan. Kaltoinkohtelu, laiminlyönti tai hyväksikäyttö hämmentävät ja vahingoittavat lasta erityisen paljon silloin, kun tekijä on henkilö, jonka pitäisi huolehtia hänestä. (Soisalo, 2012,105.)

Turvattomuutta voidaan kuvata ihmisen pienuutena suhteessa suureen maailmaan. Turvattomuus syntyy ihmisen joutuessa kohtaamaan jotain käsittämätöntä ja

ylivoimaista, jonka edessä hän kokee voimattomuutta, neuvottomuutta tai avuttomuutta. (Lahikainen, 2000, 69-70.) Turvattomat kiintymyssuhteet syntyvät, kun aikuinen jättää vastaamatta tai vastaa epäsensitiivisesti lapsen viesteihin. Kun aikuinen jättää toistuvasti vastaamatta lapsen viesteihin tai vastaa niihin niukasti lapselle kehittyy välttelevä, turvaton kiintymyssuhde. Ristiriitainen kiintymys on toinen turvattoman kiintymyksen muoto, mikä liittyy vanhemman käyttäytymiseen. Vanhemman omat tunnekuohut vaikuttavat lapsen tarpeisiin vastaamiseen ailahtelvasti tai ennustamattomasti. Hyvin tunteiden vallassa lapsi saa vahvaa myönteistä huomiota kun taas kielteisten tunteiden aikana lapsi joutuu kohtaamaan torjuntaa tai kiukkua. (Mäkelä & Salo, 2012, 260-264.)

Turvattomuuden suurimpana syynä voidaan pitää lapsen elämään kuuluvien läheisten aikuisten väkivaltaisuutta. Väkivallan kohtaaminen tuo lapsen elämään turvattomuutta, herättää pelkoa, häpeää ja syyllisyyttä. (Kraav & Lahikainen, 2000, 107.)

Nuoruuden vaiheeseen kuuluu elinpiirin laajeneminen, itsenäisyyden kasvaminen, halu olla rohkea ja näyttää se, vaikka riskien arviointikyky on vielä kehittymätön. Tunteiden vaihtelu, uhmakkuus ja rakastumisen kokemukset helpottavat nuorta irtaantumaan vanhemmista ja näyttää oman elämänhallinnan taitojaan. Nuoruusiässä riski altitua erilaiselle kaltoinkohtelulle ja traumaattisille kokemuksille on muuta ikäkautta suurempi. Erityisesti elämän varhaisemissa vaiheissa traumaattisille kokemuksille altistuneet nuoret ovat ikäisiään suuremmassa riskissä joutua vaaralle alttiiksi. (Brusila & Sandberg, 2009, 30-31.)

Vuonna 2012 nuorten rikoskäyttäytymiseen ja uhritutkimukseen osallistuneista (4855) yhdeksäs luokkalaisista nuorista 8 % oli kokenut vanhempien taholta kuritusväkivaltaa viimeisen kuluneen vuoden aikana. Kuritusväkivallan kokeminen oli tytöille hieman yleisempää kuin pojille. 31 % tapauksista nuori oli saanut lievän fyysisen vamman kuten mustelman, ruhjeen tai haavan. (Salmi, 2012, 23.)

Vuonna 2013 toteutetun lapsiuhritutkimuksen tulokset kertovat saman suuntaisia tuloksia, 7 % yhdeksäsluokkalaisista oli kokenut kuritusväkivaltaa vanhempiensa taholta viimeksi kuluneen vuoden aikana. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola, 2014, 52).

Ellosen vuonna 2012 tekemässä tutkimuksessa Kurinalaiset on selvitetty suomalaisten 0-12 vuotiaiden lasten vanhempien käyttäytymistä lapsen kanssa tulleissa ristiriitatilanteissa, vanhempien asenteita ruumiillisesta kurittamisesta sekä vanhempien ajatuksia heille tärkeistä kasvatukseen liittyvistä periaatteista. Tutkimustulokset kertovat, että vanhempien mielipiteet ja asenteet näkyvät heidän käytöksessään. Ne vanhemmat jotka hyväksyvät korvapuustin antamisen tai lapsen lyömisen kurituskeinona myös käyttävät niitä keskimäärin enemmän kuin ne vanhemmat, jotka eivät näitä menetelmiä hyväksy. Tutkimustulosten mukaan vakavan väkivallan muotoja lapsiinsa käyttäneiden vanhempien osuus jää alle 1 % kun taas esimerkiksi tukistamista käyttää joka viides (20 %) vanhempi. Tulosten mukaan kuritusväkivallaksi luokiteltujen toimien (tukistaminen, ravistelu, luunappi, töniminen, läimäisy, lyöminen) kohteeksi on joutunut kotona joka toinen 0-12 vuotias lapsi. Tulokset kertovat, että fyysisesti lasta kurittaa isä äitiä useammin. Fyysisesti kuritetaan eniten 3-6 vuotiaita lapsia, mutta myös alle 2-vuotiaita kuritetaan fyysisesti jopa kouluikäisiä lapsia enemmän. (Ellonen, 2012, 81-88.)

Rajattomuuden ilmapiirissä kasvaneella lapsella tai nuorella on riski altistua liian varhain seksuaalisille kokemuksille, pornolle, ahdistellulle tai kosketelulle ja riski assosiaalisen käyttäytymismallin kehittymiseen kasvaa. Assosiaalisessa käyttäytymismallissa itsensä ja muiden kunnioittaminen on haasteellista sekä nuoren käytös näyttäytyy rajattomana toisia ihmisiä kohtaan. Jos taas lapsi on kasvatettu liialliseen kiltteyteen hänelle ei kehity riittävästi uskallusta ja keinoja kyseenalaistaa muiden ihmisten, etenkin aikuisten tarkoitusperää tai motiveja ja näin ollen hän ei miellyttämisen halussaan osaa tunnistaa kieltäytymisen mahdollisuutta ja voi joutua vahingollisille ja traumaattisille kokemuksille alttiiksi. Kiltteyteen taipuvainen nuori on voinut oppia piilottamaan tai jopa hylkäämään omat tunteensa ja tarpeensa ja vähättelee tai mitätöi itseään helposti. Hänellä voi olla vaikeuksia uskoa olevansa hyvä ja riittävä sellaisena kuin on ja nuoren seksuaalisuus voi kehittyä kapea katseiseksi ja tekniseksi suorittamiseksi ja vaarana on, että yhteys omaan itseen ja seurustelukumppaniin katoaa. (Brusila & Sandberg, 2009, 31-32.)

4.2 Seurusteluväkivalta

Nuorten seurusteluväkivalta tai seurustelusuhdeväkivalta (dating violence, dating aggression, courtship violence) on Suomessa vielä suhteellisen tutkimaton ilmiö ja tiedon puutteen vuoksi julkista keskustelua aiheesta on käyty vähän, mikä on vaikuttanut siihen, että termistö ei ole vielä vakiintunutta. Tässä kehittämistyössä käytetään termiä seurusteluväkivalta. Seurusteluväkivalta on parisuhdeväkivallan alakäsite, jolla voidaan viitata kaikenikäisten seurustelevien parien väliseen väkivaltaan parisuhteessa, mutta tutkimuksissa näiden termien alla on tutkittu nuorten ja nuorten aikuisten (15-25 vuotiaat) väkivaltaa. Seurusteluväkivalta on nuorten välistä väkivaltaa (fyysinen, henkinen, seksuaalinen), joka on rikos ja johon puuttuminen on aikuisten velvollisuus. Parisuhteessa tapahtuva pahoinpitely on aina virallisen syytteen alainen myös alaikäisten välisissä parisuhteissa. (Niemi, 2010, 15, 17-18.)

Suomessa seurusteluväkiä on kartoittanut Niemi vuonna 2008 kerätyn kyselyaineiston avulla, jota kerättiin lomakekyselynä yhdeksäsluokkalaisilta Mannersuomalaisilta nuorilta sekä vuonna 2012 tehdyssä tutkimuksessa jossa tutkittiin nuorten rikoskäyttäytymistä ja uhrikokemuksia. Nuorten riskialttiin käyttäytymisen on todettu olevan yhteydessä seurusteluväkivallan kokemiseen. Seurusteluväkiä kokeneiden nuorten joukossa yleistä on seksuaalinen aktiivisuus, päihteiden käyttö ja rikoskäyttäytyminen. (Niemi, 2010, 92-93.)

Quebecissa Kanadassa on tutkittu lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen tyttöjen uhrikokemusten vaikutuksia heidän nuoruusikäiseen seksuaaliseen käyttäytymiseensä. Tutkimuksen mukaan 73 % lastensuojelulaitoksiin sijoitetuista tytöistä oli kokenut seurusteluväkiä, luku myös oli korkea ikätovereiden verrokkiryhmässä, jonka tulos oli 64 %. (Hovsepian ym. 2010, 67.)

Seurusteluväkivallan on todettu olevan tyypillisesti vakavampaa kuin muu nuoriin kohdistuva väkiä ja johtavan usein vamman syntymiseen. Tyttöjen ja poikien kokemien seurusteluväkivallan luonteessa on eroja. Vakavimmat teot ja vammat kohdistuvat tyttöihin ja seksuaalinen väkiä näyttäisi kohdistuvan lähes poikkeuksetta tyttöihin. Tyttöjen kokemassa seurusteluväkivallassa väkivallan tekijä on usein iältään vanhempi. Seurustelukumppanien välinen ikäero voi altistaa nuorta vanhemman osapuolen tahtoon. Tulosten perusteella nuorten seurusteluväkivallan uhrikokemuk-

set ovat yhteydessä nuoren omaan riskikäyttäytymiseen ja kotona ilmeneviin ongelmiin. Seurusteluväkivaltaa kokeneille nuorille on kasautunut keskimäärin muita nuoria enemmän erityyppisiä uhrikokemuksia. (Niemi, 2010, 70-72., Hovsepien ym. 2010, 77.)

Vuonna 2012 tehty tutkimus nuorten rikoskäyttäytymisestä ja uhrikokemuksista, kertoo, että tutkimukseen osallistuneista tytöistä 5 % ilmoitti entisen tai nykyisen seurustelu kumppanin väkivallasta ja 3 % pojista ilmoitti kokemastaan seurusteluväkivallasta. Tutkimukseen osallistuneista nuorista 6 % ilmoitti hakanneensa toisen henkilön viimeisen vuoden aikana. Poikien kohdalla pahoinpitelyn uhriksi oli joutunut entinen tai nykyinen seurustelukumppani 2 % :ssa tapauksista. Tyttöjen kohdalla vastaava luku oli 16 %. (Salmi, 2012, 11.)

Seurusteluväkivaltaa voidaan ennaltaehkäistä lisäämällä nuorten tietoutta avoimella keskustelulla ja tiedon jakamisella. Nuorten seksuaalioikeudet ja seurustelun pelisäännöt ovat asioita, joita työstämällä voidaan vahvistaa nuorten tietoutta tasarvoisesta seurustelusta. Avoin keskustelu seurusteluväkivallasta nuorten kanssa on tärkeää, koska tutkimusten (Niemi, 2010, Honkatukia, 2008) mukaan seurusteluväkivallasta kertominen on asia jonka nuoret kokevat hankalaksi ja johon on vaikeaa saada apua. Nuorten kanssa on tärkeää keskustella siitä, että väkivalta ei ole uhrin syy, vaan se on aina tekijän oma valinta. (Aaltonen, 2012, 123.)

4.3 Sukupuolinen itsemääräämisoikeus ja sukupuolinen häirintä, seksuaalinen häirintä ja seksuaalinen väkivalta

Sukupuolinen itsemääräämisoikeus on jokaisen ihmisen yhtäläinen oikeus sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään, siitä milloin ja kenen kanssa on valmis seksuaaliseen kanssa käymiseen ja koskaan ei ole myöhäistä muuttaa mieltään. Ainoa seksuaalista itsemääräämisoikeutta rajoittava tekijä on se, että kenenkään seksuaalinen itsemääräämisoikeus ei oikeuta loukkaamaan toisen ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei voi menettää koskaan, seurustelu, avioliitto tai rekisteröity parisuhde ei missään tilanteessa heikennä yksi-

lön itsemääräämisoikeuden vahvuutta. Seksuaalirikokset ovat rikoksia yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta vastaan ja ne ovat määritelty Rikoslain luvussa 20, josta tarkemmin liitteessä 3. Nuoret kohtaavat seksuaalirikosten lisäksi erilaista häirintää, johon voi liittyä myös rikokseksi määriteltyjä tekoja, joista on aina tehtävä ilmoitus poliisille. (Aaltonen, 2012, 84, 133.)

Sukupuolisella häirinnällä tarkoitetaan kaikenlaista ei-toivottua huomiota, joka liittyy sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun ja jolla tosiasiallisesti tai tarkoituksellisesti loukataan henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Sukupuolista häirintää on kielteinen tai alentava puhe toisesta sukupuolesta, toisen sukupuolen halventaminen tai kiusaaminen, teot jotka saavat tuntemaan itsensä pelokkaaksi, noloksi tai loukkaantuneeksi. (Tasa-arvolaki)

Tutkimusten mukaan sukupuolista häirintää kohdataan nuorten elämässä usein. Hovsepian ja muut ovat todenneet tutkimuksessaan, että 68 % lastensuojelulaitoksiin sijoitetuista tytöistä oli kokenut viimeisen vuoden aikana vähintäänkin kerran siveellissyyttä loukkaavaa tai epäsoveliaista käytöstä aikuiselta tai yli 5 vuotta vanhemmalta henkilöltä. Vertailupohjana tutkimuksessa käytettiin Kanadalaisia teini-ikäisiä tyttöjä, verrokkiryhmän osuus oli 23 %. (Hovsepian ym. 2010, 72.)

Seksuaalinen häirintä määritellään tasa-arvolaissa toiminnaksi, joka voi olla sanatonta, sanallista tai fyysistä ei-toivottua seksuaalista käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan ihmisen fyysistä tai henkistä koskemattomuutta luomalla uhkaava, halventava, nöyryyttävä, ahdistava tai pelottava ilmapiiri. Seksuaalista häirintää on mm. vihjailu, seksuaalisesti värittyneet vitsit, ehdottelu, painostaminen, fyysinen koskettelu, raiskaus tai sen yritys. Seksuaalista häirintää voi tapahtua myös puhelimen tai internetin välityksellä. Seksuaalinen häirintä on tasa-arvolaissa kiellettyä syrjintää. (Tasa-arvolaki)

Vuonna 2012 nuorten rikoskäyttäytymis- ja uhritutkimuksessa kartoitettiin nuorten kokemaa seksuaalista häirintää kysymällä, oliko nuori kokenut sukupuolista lähentelyä tai kanssakäymistä aikuisen tai nuorta itseään vähintään viisi vuotta vanhemman henkilön taholta. Vuoden aikana seksuaalista häirintää kokeneita nuoria oli 9 %. Kokemus oli huomattavasti yleisempi tytöille, joista 14 % oli kokenut seksuaalista häirintää viimeksi kuluneen vuoden aikana. Pojilla vastaava osuus oli 3%.

Viimeisimmistä tapauksista 41 % oli ollut sellaisia, että tekijä suostutteli nuorta seksuaaliseen kanssakäymiseen. Tapauksista 13 %:ssa tekijä uhkaili tai painosti nuorta seksuaaliseen kanssakäymiseen ja 10 %:ssa tapauksista tekijä käytti fyysistä väkivaltaa. 6 %:ssa tapauksista tekijä antoi nuorelle rahaa tai muun palkkion. 5 % seksuaalista häirintää kokeneista nuorista oli saanut tapauksesta fyysisen vamman, joka oli vähintään mustelma, haava tai ruhje. (Salmi, 2012, 23-24.)

Vuoden 2013 kouluterveyskyselyn mukaan 8–9.-luokkalaisista tytöistä yli 60 prosenttia ja pojistakin liki puolet oli kokenut seksuaalista häirintää joskus tai toistuvasti. Häirinnällä tarkoitettiin häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua ja seksuaalisuutta loukkaavaa nimittelyä. Alangon sateenkaarinuorten hyvinvointia kartoittaneen tutkimuksen mukaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvista pojista 70 % ja tytöistä 72 % sekä transnuorista yli 80 prosenttia oli kokenut jonkin asteista häirintää. (Alanko 2014, 42- 43).

Seksuaalisella väkivallalla tarkoitetaan ei haluttua, pakottavaa seksuaalista käyttäytymistä. Seksuaalista väkivaltaa on esimerkiksi ei toivottu koskettelu, lähentely, ahdistelu, pakottaminen epämiellyttäviin tai nöyryyttäviin seksuaalisiin tekoihin, seksuaalisille materiaaleille tai välineille altistaminen ilman suostumusta, pakottaminen seksiin ja raiskaus. Seksuaalinen väkivalta kohdistuu useimmiten naisiin ja tyttöihin. Seksuaalisesta väkivallasta on vastuussa vain sen tekijä. (Mitä seurusteluväkivalta on?: Nettiturvakoti.)

Vuoden 2015 kouluterveyskyselyn tulokset kertovat, että 8.-9.luokan oppilaista 9 % oli kohdannut seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti. Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 14 % ja lukiolaisista nuorista vastaava lukema vuodelta 2015 oli 11 %. (Tilasto- ja indikaattoripankki Sotka, 2015.)

Hovsepian ym. (2010) tutkimuksen tulokset kertovat, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetuista tytöistä seksuaalista väkivaltaa oli kohdannut 33 %. (Hovsepian ym. 2010, 72.)

Nuorena koettu seksuaalinen väkivalta on tapahtuma, joka voi aiheuttaa nuoren elämälle vakavia seurauksia. Haavoitettuna nuori kokee arvottomuuden tunteita ja epäluottamusta ympäröivää maailmaa kohtaan. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajat rikotun nuoren riski joutua uudelleen kaltoinkohtelun

uhriksi kasvaa, koska traumatisoiva kokemus voi heikentää nuoren kykyä tunnistaa uhkaavia tai vaarallisia tilanteita. (Aaltonen, 2012, 134.)

Yleisestä oletuksesta huolimatta lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa seksuaalisessa väkivallassa tuntemattomien tekijöiden osuus on suhteellisen pieni. Tämän tiedon valossa onkin tärkeää huomioida, se että nuorten on vaikeaa kertoa erityisesti lähipiiriin kuuluvien tuttujen ihmisten tekemästä seksuaalisesta väkivallasta. Lähipiiriin kuuluvien ihmisten nuoreen kohdistamaa seksuaalista väkivaltaa voidaan pitää yhtenä traumaattisemmista kokemuksista, joita lapsi tai nuori voi kokea. Tilanteen käsitteleminen on nuorelle vaikeaa, koska läheisen ja turvallisen ihmisen muuttuminen seksuaalisen väkivallan tekijäksi aiheuttaa nuorella hämmennystä ahdistusta ja pahaa oloa. Nuoren on vaikeaa toimia ja puolustaa itseään tällaisissa tilanteissa ja tapahtuneen jälkeen on yleistä, että nuori syyllistää itseään ja kokee häpeää tapahtuneesta. Nuorille onkin tärkeää opettaa, että uhri ei ole koskaan vastuussa tai syyllinen seksuaaliseen väkivaltaan. (Nuorten kokema seksuaalinen väkivalta: Rikosuhripäivystys, 2013.)

Honkatukia on tutkinut seksuaalisen väkivallan kokemisen vaikutuksia teini-iässä. Seksuaalista väkivaltaa nuorena kokeneet naiset ovat kertoneet, että kokemus on johtanut välinpitämättömyyteen omaa itseä ja omaa kehoa kohtaan. Välinpitämättömyys on ilmennyt itseinhon tuntemuksina, runsaana alkoholin käyttönä, lukuisina seksisuhteina ja uusina uhrikokemuksina. (Honkatukia, 2008, 92.)

4.4 Lapsen seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä

Internetissä aikuisen lapseen kohdistama seksuaalinen teko on rikos, jonka tunnusmerkit täyttyvät jos alle 16-vuotiaalle lapselle lähetetään internetin välityksellä seksuaalissävyytteisiä kuvia, videoita tai viestejä. Lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin internetin välityksellä kutsutaan nimellä grooming, joka kuvastaa toimintaa, jolla pyritään tietoisesti ja tavoitteellisesti mahdollisuuteen saada lapsi toimimaan seksuaalisella tavalla tai päästä seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa. Toiminnan tarkoituksena on luoda suhde lapseen sekä varmistaa hyväksikäytön mahdollistavat olosuhteet ja puitteet. Paljastumisen riskin minimoiminen ja erilaisten selitysten

luominen tekojen seksuaalisen luoteen mitätöimiseksi on myös osa toiminnan tarkoitusta. (Lapsen kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä, 3)

Tekoja jotka täyttävät lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön ovat mm. seksuaalisesti latautuneiden asioiden tai tapahtumien kertominen lapselle, seksuaalisväritteisten viestien lähettäminen lapselle tekstiviestin, sähköpostin tai kirjeen välityksellä, lapsen houkutteleva katsomaan pornograafista materiaalia tai yhdyntää, sukupuolielimien näyttäminen lapselle reaaliaikaisesti tai muulla tavoin, masturbointi tai sitä esittävien tekojen näyttäminen, lapseen saaminen toimimaan seksuaalisväritteisellä tavalla vastaajan seurattessa lapsen toimintaa web-kameran välityksellä. (Suojele minua kaikelta, Internet ja lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset, 9.)

Rikoslaki 20 luku 8 b määrittää, että lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin on kyse, jos tekijä ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapselle ja tekijän tarkoituksena on lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan valmistaminen.

Pelastakaa lapset Ry sekä Helsingin virtuaalinen lähipoliisiryhmä toteuttivat vuonna 2011 sähköisen kyselyn, jolla kartoitettiin internetissä tapahtuvaa lapsen seksuaalista häirintää ja hyväksikäyttöä. Kyselyyn vastanneista alle 16-vuotiaista nuorista joka kolmas oli vastaanottanut internetin välityksellä aikuiselta tai itseään selkeästi vanhemmalta henkilöltä seksuaalisesti häiritseviä viestejä, kuvia tai videoita ja joka neljäs oli käynyt seksuaalisävytteisiä keskusteluja, jotka olivat liittyneet seksin harrastamiseen tai sukupuolielimiin. (Lapsen kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä, 3)

5 Kehittämistyön tavoitteet ja kehittämistehtävät

Kehittämistyön tarkoituksena oli edistää lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten kokonaisvaltaista psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea nuorten kasvua ja kehitystä vahvistamalla luottamussuhde tekijöitä nuorten ja sijaishuollon aikuisten välillä. Vahvistaa nuoren omia voimavaroja, osallisuutta, selviytymiskeinoja ja itsensä suojaamisen taitoja. Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää moniammatillisten tiimien turvataitokasvatuksen asiantuntemusta, yhtenäistää

yksityisessä nuorten pienkodissa annettavan turvataitokasvatuksen menetelmiä ja sisältöä.

Kehittämistyöllä saavutettuja tuloksia hyödynnettiin turvataitotyövälineen kehittämisessä. Turvataitotyövälinellä pyritään yhtenäistämään yksiköiden turvataitokasvatuksen sisältöä ja edistämään lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä sekä ennaltaehkäisemään kaltoinkohdelluksi joutumisen kokemuksia.

Kehittämistehtävät:

1. Kartoittaa tällä hetkellä toteutuvan turvataitokasvatuksen sisältö ja menetelmät yksiköissä. Dokumentoida hiljainen tieto ja käytänteet kirjalliseen muotoon.
2. Kuvata turvataitokasvatuksen toteutuminen ja toteutumisen haasteet
3. Selvittää moniammatillisten tiimien osaamisen vahvistamisen tarve turvataitokasvatuksen osa-alueella.
4. Tuottaa turvataitokasvatukseen yhtenäinen toimintamalli, jolla pyritään vahvistamaan lastensuojelulaitoksen henkilökunnan turvataitokasvatuksen osaamista sekä parantaa lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten turvataitoja ja ennaltaehkäistä eri tavoin kaltoinkohdelluksi joutumisen kokemuksia.

6 Kehittämistyön toteutus

6.1 Menetelmät

Kehittämistyössä käytettiin tutkimuksellisen kehittämistyön menetelmää, jonka päämääränä oli löytää käytännössä esiin nousseita ongelmia, saada aikaan käytännön parannuksia ja luoda uusia ratkaisuja nuorten turvataitokasvatukseen.

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan menetelmän todettiin soveltuvan kehittämisenkohteena olevaan aihealueeseen, koska tarkoituksena ei ollut pyrkiä tuottamaan uutta teoreettista tietoa tutkimuksellisessa merkityksessä vaan parantamaan työelämän konkreettisia käytänteitä ja toimintamalleja, joilla voidaan

vastata paremmin asiakaskunnan tarpeisiin. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti, 2015, 19). Toikko & Rantasen (2009,20-22.) mukaan tutkimuksellinen kehittämistyö soveltuu mm. erilaisten menetelmien, palveluiden sekä oman työn tai työyhteisön kehittämiseen.

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta kohdentuu tutkimuksen ja kehittämistoiminnan välisen jatkumon keskivaiheille. Käsitteenä tutkimuksellinen kehittämistoiminta ymmärretään väljänä yleiskäsitteenä, jolla kuvataan kehittämistoiminnan ja tutkimustoiminnan yhteyttä. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta on tiedontuotantoa, jossa käytännön toiminnasta ja rakenteista nousee kysymyksenasettelut, jolloin ei enää puhuta tutkimustiedon soveltamisesta, vaan uudesta tiedonmuodostuksen tavasta, jossa tutkimuksen rooli on toimia avustajana. (Ojasalo ym. 2015, 18-19.)

Kehittämistoiminnassa tutkimuksellisuus ilmenee mm. järjestelmällisyytenä valintojen perusteluna ja dokumentointina. Kehittämisen tukena käytettävän tiedon hankinnassa korostuu tutkitun tiedon ja käytännön tiedon hankintaan liityvä huolellisuus ja kriittisyys. Tutkimuksellisuus ilmenee myös analyttisyytenä käyttämällä erilaisia menetelmiä, joiden avulla voidaan tunnistaa, eritellä ja luoda erilaisia näkökulmia. Tutkimuksellisuus ilmenee myös kriittisyytenä arvioida hankittua tietoa, omia valintoja, erilaisia näkökulmia, prosessia ja tuloksia. (Ojasalo ym. 2015, 21-22.)

Tiedon tuottaminen tapahtui molempien yksiköiden omassa toimintaympäristössä, siellä missä käytännön työ tapahtuu ja esiin tulevat haasteet ovat läsnä.

Tutkimukselliset asetelmat ja osallistava learning cafe menetelmä toimivat apuna tiedon tuottamisessa, jolloin kehittämistoiminnan tutkimuksellinen luonne korostui. Opinnäytetyön voitiin katsoa kuuluvan tutkimuksellisen kehittämisen piiriin, koska kehittämistyöllä pyrittiin konkreettisen muutoksen tavoitteluun ja samalla myös perusteltuun tiedon tuottamiseen saavuttamalla tutkimukselliselle kehittämiselle tyypillisiä tavoitteita.

6.2 Aineiston keruu ja analysointi

Kehittämistyön aineiston keruu tapahtui kahdessa eri osassa. Ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin Learning cafe menetelmän avulla yksiköiden tämänhetkistä turvataitokasvatuksen sisältöä, turvataitokasvatuksen toteutumisen haasteita ja millaista tietoa ja työmenetelmiä yksiköissä tarvittaisiin turvataitokasvatuksen toteuttamiseen. Learning cafe työpajoista saatujen tulosten pohjalta lähdettiin kehittämään työvälinettä, jonka kehittämisessä käytettiin apuna kehittämistyön teoriaperustaa ja alan asiantuntijoita.

6.2.1 Learning cafe

Työntekijöiltä kerättävän tiedon keruussa käytettiin osallistavaa Learning cafe menetelmää, joka soveltuu keskusteluun, tiedon siirtämiseen ja luomiseen. Learning cafe menetelmän toimivuutta työyhteisössä esitestattiin käytännössä marraskuussa 2014, jolloin todettiin, että menetelmä soveltuu käytettäväksi työntekijöiden ajatusten ja toiveiden kartoitukseen kehittämistyön kohteena olevassa työyhteisössä. Testauksen aikana todettiin keskusteluaika kahvilapöydissä riittäväksi 10 minuutin kohdalla ja ettei erillinen kirjuri ole välttämätön.

Learning cafe – työpajapäivät järjestettiin huhti- toukokuussa 2015 henkilökunnan palaveripäivien yhteydessä, jolloin lähes koko työyhteisön paikalla olo mahdollistui, vuosilomia lukuun ottamatta. Molemmissa yksiköissä pidettiin yksi Learning cafe – työpajapäivä ja osallistujia oli yhteensä 14 kpl.

Learning cafe-työpajat toteutettiin Innotalon mallin mukaisesti. Työskentely tapahtui pienissä pöytäkunnissa joissa kussakin käsiteltiin samaa teemaa eri näkökulmasta. Yksiköissä työskentelee moniammatilliset tiimit, joihin kuuluu sosiaali- ja terveysalan sekä kasvatustalon ammattilaisia. Työpajatyöskentelyssä tiimit jaettiin kolmen pienryhmään laskemalla ryhmäjako kolmeen. Työpajat järjestettiin työyksiköiden rauhallisissa tiloissa. Työpajojen pienten ryhmäkokojen vuoksi erillistä kirjuria ei nimetty, vaan pienryhmästä valittiin henkilö, joka kirjasi ryhmän tuottaman tiedon ylös ja kävi ryhmän kanssa läpi edellisen ryhmän kirjaamat tuotokset. Pienten työskentelytilojen vuoksi pöytäliinaksi valikoitui A4 kokoiset paperit, joiden käyttö huomattiin toimivammaksi ratkaisuksi kuin isompien papereiden. (Innotalo)

Työpajoissa keskusteluaikaa käytettiin 10 minuuttia yhtä teemaa kohden, aika todettiin riittäväksi työmenetelmää testattaessa. Ajanottajana toimi kehittämistyöntekijä, joka huolehti keskusteluajan päättymisestä ilmoittaen siitä pöytäkunnille, jonka jälkeen ryhmät vaihtoivat seuraavaan pöytään. Siirtymisen jälkeen uudessa pöydässä jatkettiin keskustelua siitä, mihin edellinen ryhmä oli keskustelussaan jäänyt. Ideana on, että pöytää vaihtavat henkilöt vievät mukanaan edellisestä pöydästä hankkimansa ideat uuteen pöytään reflektoitavaksi. Työpajoissa ryhmien kokoonpano pysyi samana kokoajan, vaikka Innotalon mallin mukaan ryhmien kokoonpanoa on mahdollista vaihdella. (Innotalo)

Työpajojen aikana kehittämistyöntekijä osallistui työpajoihin havainnoimalla ryhmien työskentelyä ja antamalla tarvittaessa lisä ohjeistusta. Havainnoinnilla haluttiin kerätä tietoa turvataitokasvatuksen herättämästä keskustelusta ja ilmapiiristä, jotka olivat ennalta määriteltyjä havainnoinnin aihealueita. Osallistuvan havainnoinnin avulla tutkija pystyy tekemään havaintoja tutkittavasta ilmiöstä osallistumalla sekä ihmisenä että tutkijana tutkittavan yhteisön elämään. (Vilka, 2015, 143.)

Keskusteluajan jälkeen ryhmät tiivistivät keskustelussa esiin tulleet tulokset muutamaa keskeiseen näkökulmaan. Kahvipöytäkeskustelujen jälkeen kokoonnuttiin yhdessä tiivistämään kahvipöydissä käytyjä keskusteluja. Tuotokset käytiin läpi kohta kohdalta ja tarvittaessa niihin otettiin kantaa ja niitä täydennettiin. Loppukeskustelulle varattiin aikaa 30 minuuttia ja aika koettiin riittäväksi.

Learning Cafen teemat:

1. Tämän hetkinen turvataitokasvatuksen sisältö ja toteutus työyksiköissä
2. Turvataitokasvatuksen toteutumisen haasteet
3. Millaisiin asioihin tarvittaisiin osaamisen vahvistamista/ lisätietoa/ työvälineitä

6.2.2 Aineiston analyysi teemoittelun avulla

Learning cafe menetelmällä kerätty aineisto litteroitiin puhtaaksi kirjoittamalla tekstinkäsittelyohjelmaa apuna käyttäen. Tekstimuotoon kirjoitettiin myös työpajojen aikana havainnoijan tekemät havainnot sekä työpajojen loppukeskusteluissa esiin nousseet asiat. Litteroinnissa pyrittiin noudattamaan

6.2.3 Työvälineen kehittäminen

Learning cafe menetelmällä saatujen tulosten pohjalta lähdettiin kokoamaan arjessa toimivaa työvälinettä turvataitokasvatuksen tueksi teorian tiedon ja käytännössä toteutettavien menetelmien avulla.

Kehittämistyön kohteena olevassa pienkodissa asuu eri-ikäisiä ja kehitystasoltaan erilaisia nuoria, joiden turvataidot ovat hyvin eri tasoisia. Työvälineen kehittämisessä otettiin huomioon asukaskunnan erilaiset tarpeet ja se kuinka tarpeisiin voidaan vastata niin, että menetelmät tavoittavat erilaisissa tilanteissa elävät nuoret. Työvälineen kehittämistä on ohjannut nuoren osallisuuden vahvistaminen ja toiminnalliset menetelmät, joiden avulla pyritään vaikuttamaan nuorten omaan ajattelutapaan ja toimintaan.

Työvälineen aihiota esiteltiin moniammatilliselle tiimille marraskuussa 2015, jolloin mahdollistui kannan ottaminen ja muutos/ kehittämistoiveiden esittäminen. Työvälineen sisällön todettiin vastaavan eri-ikäisten ja kehitystasoltaan erilaisten nuorten tarpeisiin ja sisällön todettiin myös vastaavan moniammatillisten tiimien tarpeisiin. Työvälineen sisällön erilaiset toimintamenetelmät ja mallit todettiin toimiviksi kehittämisen kohteena olevissa yksiköissä.

Työvälineen aihiota lähdettiin kehittämään yhdessä alan eri asiantuntijoiden avustuksella.

7 Tulokset

Tulokset on jaoteltu Learning cafe - työpajoissa määriteltyjen teemojen mukaisesti. Ensimmäisenä selvitetään työyksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen sisältöä ja toteutumista. Toisena selvityksen kohteena on työntekijöiden kokemia haasteita turvataitokasvatuksen toteutumiselle. Kolmantena tuodaan esille työntekijöiden toiveita ja ajatuksia, siitä millaisiin tarpeisiin kehitettävällä työvälineellä pyritään vastaamaan.

7.1 Yksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen sisältö

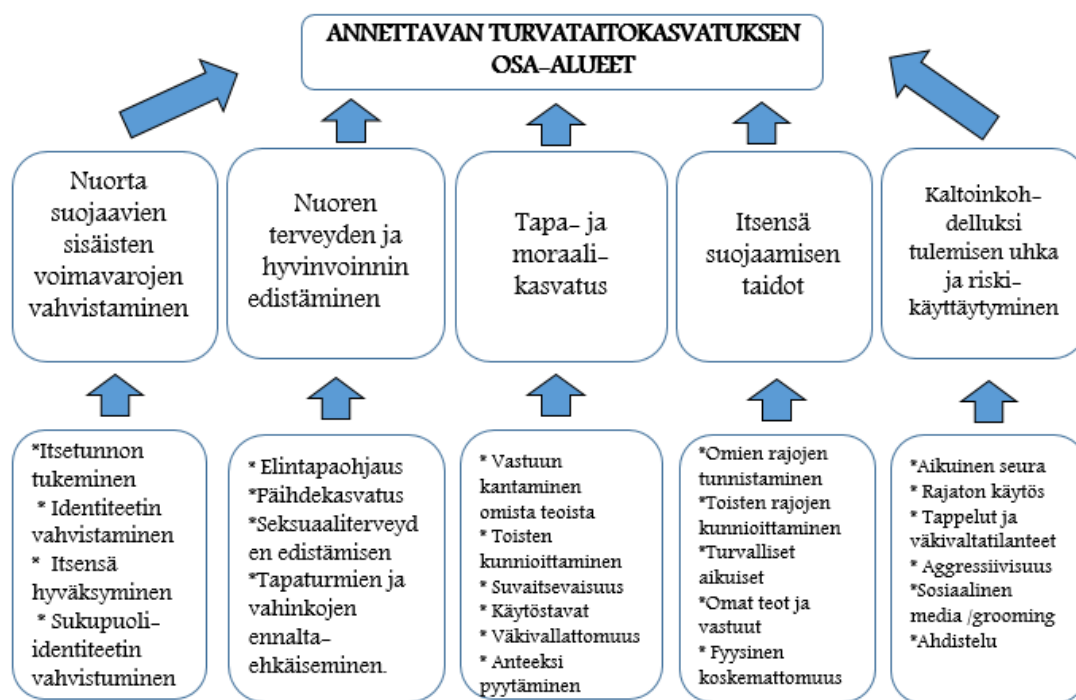
Teemassa 1 kerättiin tietoa työyksiköissä työpajapäivien aikaan annettavan turvataitokasvatuksen sisällöstä ja sen toteuttamisesta. Työntekijöiden vastaukset olivat hyvin monipuolisia ja annettavaa turvataitokasvatusta oli määritelty laaja-alaisesti. Turvataitokasvatuksen nähtiin olevan osana kaikkea nuoren elämän osa-alueilla annettavaa kasvun ja kehityksen tukemista ja terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Turvataitokasvatuksen toteuttaminen nähtiin olevan osa arkea ja siihen osallistuivat kaikki ohjaajat sekä talojen johtajat. Pääpaino turvataitokasvatuksen toteuttamisessa nähtiin olevan omaohjaajatyöskentelyssä, jossa nuoren kanssa työskentelee omaohjaaja tiimi, johon kuuluu 2-3 nais ja miesohjaajaa. Turvataitokasvatusta toteutettiin myös ryhmämuotoisena esim. nuorten palaverissa sekä tyttöjen ja poikien omissa ryhmissä.

Turvataitokasvatus tapahtui suunnitellusti, mutta sitä annettiin myös spontaanisti tilanteissa, kun jotain oli sattunut ja tapahtuma tai asia vaati välitöntä väliintuloa. Turvataitokasvatusta toteutettiin myös otollisissa tilanteissa, joissa nuori oli vastaanottavainen tai tilanteen luonne oli otollinen keskustelulle.

Yksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen sisältö jakautui viiteen osuuteen jotka olivat:

1. Nuorta suojaavien sisäisten voimavarojen vahvistaminen
2. Nuoren terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen
3. Tapa- ja moraalikasvatus
4. Itsensä suojaamisen taidot
5. Kaltoinkohdelluksi tulemisen uhka ja riskikäyttäytyminen

Keskeistä näissä tuloksissa oli, että niissä korostui nuoren omien voimavarojen ja oman osallisuuden vahvistaminen. Turvataitokasvatuksen sisältöä kuvataan alla olevassa kuviossa ja tuloksia tarkastellaan laajemmin seuraavissa alaluvuissa.

Kuvio 3. Yksiköissä annettavan turvataitokasvatuksen osa-alueet

7.1.1 Nuorta suojaavien sisäisten voimavarojen vahvistaminen

Nuorta suojaavien sisäisten voimavarojen vahvistaminen nähtiin olevan tärkeässä roolissa osana turvataitokasvatusta. Yksiköissä vallitseva yleinen ilmapiiri koettiin tärkeäksi tekijäksi. Tärkeäksi nähtiin, että jokaisella nuorella on oikeus hyväksyvään ja turvalliseen elinympäristöön, missä jokainen voi olla oma itsensä ja rakentaa omaa identiteettiään omaan tahtiinsa. Nuoren oman identiteetin kehittymistä ja vahvistamista tuettiin kannustamalla ja rohkaisemalla nuorta omien ajatusten ja mielipiteiden esiin tuomiseen ja ilmaisemaan itseään nuorelle sopivin keinoin. Nuorille annettavan positiivisen palautteen antamisen tärkeys nousi esiin tuloksissa. Sukupuolisen identiteetin rakentumisen ja vahvistumisen keinot nostettiin tärkeiksi tekijöiksi. Keinoiksi nimettiin mm. avoimen, suvaitsevan ja hyväksyvän ilmapiirin luomisen sekä yksilöllisen tukemisen antamisen.

Itsensä hyväksymisen, itsetunnon vahvistamisen ja oman arvon tunteen tukemisen ja voimaantumisen menetelmät nostettiin tärkeäksi tekijäksi. Arjessa nämä menetelmät näkyivät mm. nuoren oman valinnan vapauden tukemisena, iloittamalla yhdessä

nuoren saavutuksista, herättelemällä nuorta turvallisen ympäristön ja vuorovaikutuksen keinoin pohtimaan omaan kasvuun ja kehitykseen liittyviä voimavaratekijöitä. Positiivisen ajattelun tukemisen keinojen ja kannustuksen avulla harjoiteltiin näkemään itsensä riittävänä juuri sellaisena kuin on.

”Itsetunnon ja oman arvon voimaannuttaminen”

7.1.2 Nuoren terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Turvataitokasvatuksen yhtenä osa-alueena nähtiin nuorten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät tekijät sekä nuorten kokonaisvaltainen terveyden edistäminen, joka piti sisällään elintapaohjauksen, päihdekasvatuksen, seksuaaliterveyden edistämisen sekä tapaturmien ja vahinkojen ennaltaehkäisemisen.

Seksuaalikasvatus nousi huomattavaksi osa-alueeksi osana turvataitokasvatusta. Murrosikäisten nuorten elämässä seksuaalisuuteen liittyvät tekijät nähtiin osaksi arkea ja aikuisten tärkeäksi tehtäväksi koettiin olla ohjaamassa, tukemassa ja turvaamassa nuorten seksuaalista kasvua ja kehitystä nuorten rinnalla. Sukupuolierot ja eroavaisuudet tyttöjen ja poikien välillä koettiin tärkeäksi huomioida osana annettavaa turvataitokasvatusta ja opettaa sukupuolisten eroavaisuuksien tekijöitä nuorille.

Seksuaalineuvonta oli osa arjessa tapahtuvaa seksuaaliterveyden edistämistyötä. Seksuaalineuvonnan toteutuminen nähtiin olevan nuoren ja aikuisen välistä vuorovaikutusta, jonka aiheina olivat mm. seksuaalisuus ja sukupuolisuus, seurusteluun liittyvät asiat, raskauden ehkäisy, sukupuolitaudit, seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja seksuaaliseen häirintään liittyvät tekijät. Seksuaalineuvonnan tukena käytettiin myös perhesuunnitteluneuvolan palveluja.

Seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvien vastuullisten päätösten tekoa ohjattiin antamalla nuorelle asianmukaista tietoa ja keskustelemalla avoimesti nuorten mieltä askarruttavista asioista ja oikaisemalla virheellistä tietoa, jota nuorilla todettiin usein olevan seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa.

Seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä harjoiteltiin arjessa yhteisillä pelisäännöillä. Arjessa harjoiteltiin toisten rajojen huomioimista ja kunnioittamista, toisten toiveiden kuuntelemista ja omien rajojen tunnistamista ja ilmaisemista. Tyttöjen

ja poikien fyysistä kanssa käymistä rajoitettiin talon sisällä, myöskin talon sisällä tapahtuvia nuorten välisiä seurustelusuhhteita ei sallittu ja niihin puututtiin tiukasti aikuisten toimesta.

Päihdekasvatus nähtiin tärkeänä turvataitoihin liittyvänä osana. Päihteiden vaikutuksen alainen nuori nähtiin olevan alttiimpi vahingoille ja hyväksi käytön uhrikokemuksille.

Elintapaohjaus ja tapaturmien ja vahinkojen ennaltaehkäiseminen arjessa todettiin tärkeäksi osaksi turvataitokasvatusta. Nuorille sattuvien tapaturmien ja vahinkojen todettiin sattuvan usein talon ulkopuolisilla menoilla. Turvalliset ympäristöt, kaverit ja järkeväksi katsottu tekeminen nähtiin lisäävän nuorten turvallisuutta ja kehittävän itsensä suojaamisen taitoja.

7.1.3 Tapa- ja moraalikasvatus

Tapa- ja moraalikasvatus nostettiin tärkeäksi osaksi nuorten kasvun ja kehityksen tukemista sekä annettavaa turvataitokasvatusta. Tapa- ja moraalikasvatuksessa korostui oman vastuun ottamisen harjoittelu omasta toiminnasta, toisten huomioon ottaminen ja toisten kunnioittaminen, hyvät käytöstavat, suvaitsevaisuuden opettaminen, anteeksi pyytämisen taitojen harjoittelu sekä henkinen että fyysinen väkivaltaisuus. Tapakasvatuksen toteuttamisen osa-alueena tilannetaju nostettiin tärkeäksi.

Normien ja rajojen opettaminen nähtiin tärkeäksi, mikä on kiellettyä/ sallittua, sopivaa/ sopimatonta yhteiskunnassa missä elämme. Lastensuojelulaitoksissa elävillä nuorilla todettiin olevan hyvin vaihtelevia toimintatapoja ja ajatuksia, siitä mikä on sallittu tai normaali toimintamalli. Joskus nuoren jo lapsuudessa oppimat toimintamallit nähtiin poikkeavan suuresti yleisesti hyväksytystä toimintatavasta ja näin ollen riskiksi nähtiin, että nuori voi omalla käytöksellään ajautua hankaluuksiin tai aiheuttaa omalla toiminnallaan hämmästyä tai jopa vahinkoa muille ihmisille.

Uskonnollisuuteen liittyvät tekijät nostettiin osaksi turvataitokasvatusta. Nuorten elämässä uskolliset tekijät nähtiin tärkeäksi mm. rippikouluiässä jolloin nuori tarvitsee aikuisten tukea ja apua oman uskonsa kanssa työskentelyyn. Uskonnolliset ja

kulttuuriset tekijät koettiin tärkeäksi ottaa huomioon turvataitokasvatusta annettaessa erityisesti tilanteissa, joissa nuoren elämään tai kasvatukseen liittyy tietty uskonto tai vakaumus, joka ohjaa nuoren elämän arvoja ja valintoja.

”Normien ja rajojen ilmi tuonti ”mikä on normaalia/sallittua” -> jonkun normaali voi poiketa suuresti yleisesti hyväksytystä ”

7.1.4 Itsensä suojaamisen taidot

Turvataitokasvatuksen tärkeänä osana nähtiin nuoren ohjaaminen ja tukeminen omien rajojen tunnistamiseen ja toisen ihmisen rajojen kunnioittamiseen. Fyysistä koskemattomuutta ja väkivallattomuutta pidettiin tärkeässä arvossa ja sitä painotettiin pienkodin kasvatuksellisissa periaatteissa. Kiusaamiseen puuttumisessa oli molemmilla yksiköissä tiukat periaatteet ja puuttumisen keinot.

Nuorten omien rajojen tunnistamista ja itsensä puolustamista käsiteltiin ja harjoiteltiin arjessa tunnistamalla erilaisia tunnetiloja ja tapahtumia, joissa oman rajan tietäminen ja asettaminen korostuu.

Osana turvataitojen kehittymistä nähtiin tärkeäksi antaa nuorille hoivaa ja huolenpitoa, eheyttäviä kokemuksia aikuisten läheisyydestä ja läsnäolosta, joista nuorten koettiin jääneen usein paitsi. Turvallisen aikuisen läheisyydellä ja kosketuksella todettiin olevan vaikutusta luottamussuhteen syntymiselle ja oman arvon tunteen kehittymiselle.

Seurustelu- ja ihmissuhteissa tarvittavia itsensä suojaamisen taitoja harjoiteltiin ikä- ja kehitystason mukaisin menetelmin. Nuorten kanssa työskenneltäessä pidettiin turvataitokasvatuksen tärkeänä osana myös omien tekojen ja päätösten tiedostamista ja vastuun kantamista. Suojaikärajatekijät seurustelusuhteissa kuuluivat osana annettavaa turvataitokasvatusta. Ikärajaitekijöistä pidettiin myös tiukasti kiinni arjessa mm. noudattamalla ikärajasuosituksia elokuva ja tietokonepeleissä.

Nuorten maailmassa taloudellinen hyväksikäyttö on yleistä ja sitä nähtiin esiintyvän myös lastensuojelulaitoksen arjessa nuorten välillä, vaikka siihen puututtiin tiukasti aikuisten toimesta. Nuoria ohjattiin ennaltaehkäisemään taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi joutumista harjoittelemalla raha-asioihin liittyviä periaatteita, kuten sitä

että omista raha-asioista ei kerrota yleisesti toisille, opettelemalla rahan lainaamisen riskien tunnistamista sekä vastuullista rahan käyttöä.

7.1.5 Kaltoinkohdelluksi tulemisen uhka ja riskikäyttäytyminen

Kaltoinkohdelluksi tulemisen uhka ja nuorten riskikäyttäytyminen nousi tuloksissa suureksi tekijäksi, jonka koettiin vaikuttavan merkittävästi annettavan turvataitokasvatuksen sisältöön. Riskikäyttäytymisen tunnistaminen ja nuoren ymmärrys omasta käyttäytymisestään nähtiin olevan avainasemassa osana turvataitoja ja niiden kehittymisen mahdollisuutta. Turvataitokasvatukseen liittyvinä huolen aiheina nähtiin mm. paljastava pukeutuminen ja tapa/halu hakeutua vanhempien nuorten tai aikuisien seuraan, jolloin riistetyksi tulemisen uhka kasvaa. Turvataitokasvatuksessa nähtiin tärkeäksi käsitellä nuorten elämään liittyvien tilanteiden ja tapahtumien avulla, sitä millainen käyttäytyminen on soveliaista ja millaista käyttäytymistä tai tekoja on mm. ahdistelu tai painostaminen sekä kuinka nuori voi välttää riistetyksi tulemisen kokemukset omassa elinpiirissään.

”Kuinka välttää riistetyksi tuleminen”

Turvataitojen tärkeyden nähtiin korostuvan tilanteissa, jolloin nuoren käyttäytymisessä näyttäytyy aggressiivisuus, tappeluihin ja väkivaltatilanteisiin ajautuminen. Turvataitoja harjoiteltiin ennaltaehkäisevässä merkityksessä pohtimalla kuinka välttää tilanteisiin ajautuminen, konfliktitilanteiden selvittämistä puhumisen keinoin ja kuinka omalla käytöksellään voi välttää tappeluun tai väkivaltatilanteisiin joutumisen. Tärkeänä turvataitona nähtiin, että nuori oppii tunnistamaan omaa aggressiivisuuttaan ja tilanteita, joissa aggressiivinen käytös voi nousta pintaan.

”Oman aggressiivisuuden tunnistaminen, tappeluihin hakeutuminen”

Sosiaalinen media ja nuorten käyttäytyminen erilaisilla forumeilla nähtiin nuorten turvallisuuteen oleellisesti vaikuttavana tekijänä. Turvataitokasvatuksessa korostui sosiaalisessa mediassa esiintymisen periaatteet ja turvallisuustekijät.

”Somessa tyrkyttävä käyttäytyminen”

Nuoren rajattomaan käytökseen puuttuminen nähtiin tärkeäksi turvataitokasvatuksen osa-alueeksi, jonka toteutuksessa korostui rajattoman käytöksen taustalla olevien syiden huomioiminen. Rajattomaan käyttäytymiseen puuttumisessa korostui johdonmukaisuus ja selkeys.

”Rajattomuuden rajaaminen”

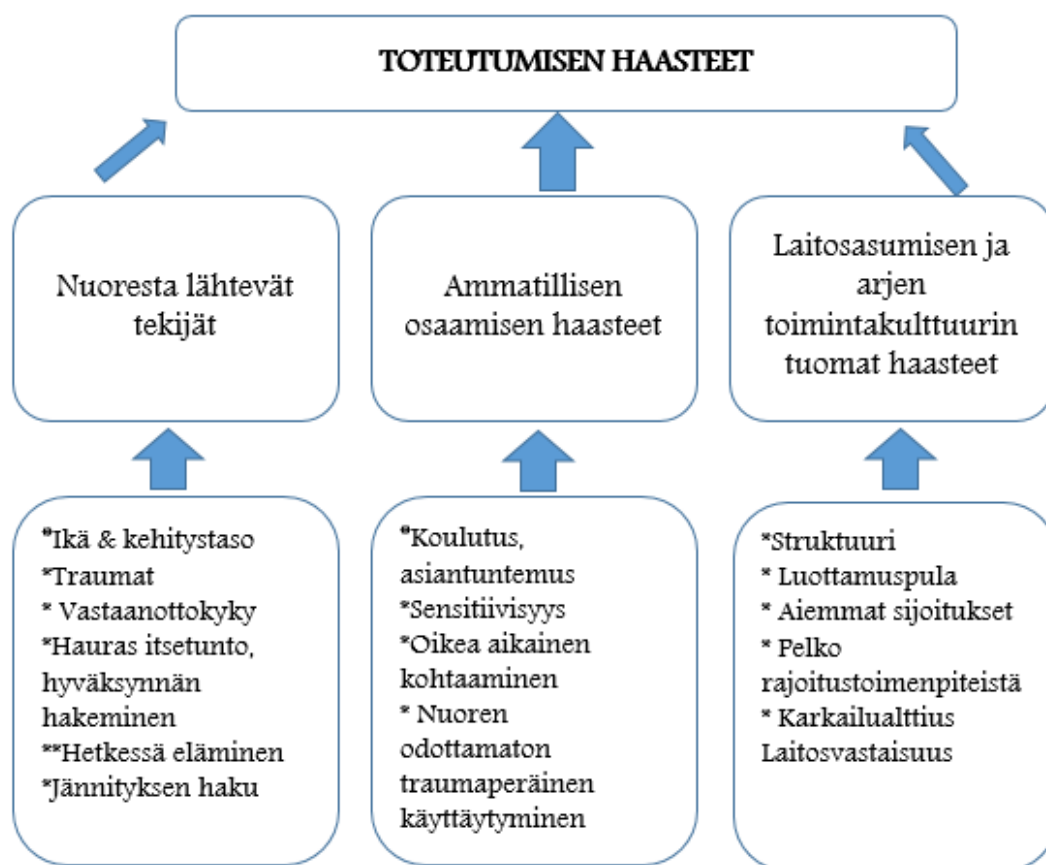
7.2 Turvataitokasvatuksen toteuttamisen haasteet

Teemassa 2 kerättiin tietoa turvataitokasvatuksen toteuttamiseen liittyvistä haasteista. Haasteet jakautuivat kolmeen erilaiseen osuuteen:

1. Nuoresta lähtevät tekijät
2. Ammatillisen osaamisen haasteet
3. Laitosasumisen ja arjen toimintakulttuurin tuomat haasteet

Keskeisintä tuloksissa oli monin tavoin traumatisoituneiden nuorten kanssa työskentely haastavuus, traumaattisten kokemusten vaikutus nuoreen ja hänen vastaanottokykyynsä sekä luottamussuhteen merkityksen korostuminen.

Turvataitokasvatuksen toteutumiseen liittyviä haasteista kuvataan alla olevassa kuviossa ja tarkastellaan laajemmin alla olevissa alaluvuissa.

Kuvio 4. Koetut haasteet turvataitokasvatuksen toteuttamisessa.

7.2.1 Nuoresta lähtevät tekijät

Annettavan turvataitokasvatuksen sisältöön ja toimintamalleihin nähtiin suuresti vaikuttavan nuoren ikä ja hänen kehitystasonsa. Nuoren ikätasoisuuden ja oikea-aikaisuuden huomioiminen nostettiin tärkeäksi tekijäksi. Turvataitokasvatuksen suunnittelun huomioimisessa korostui ikätasoisuuden lisäksi nuoren kehitysvaiheen tunnistaminen, jonka ei aina todettu vastaavan nuoren fyysistä ikää ja tämän nähtiin tuovan haasteita toteuttamiselle. Jokainen nuori nostettiin esiin yksilönä ja jokaisen kohdalla erilaisten tekijöiden nähtiin vaikuttaneet hänen kasvuunsa ja kehitykseensä. Nuoren elämään vaikuttavia ja haastetta turvataitojen toteuttamiselle tuovia tekijöitä nimettiin olevan mm. elämän kokemukset, elämäntilanne, traumaattiset kokemukset, nuoren vastaanottokyky sekä sukupuolierot tyttöjen ja poikien välillä.

Turvataitokasvatuksessa haasteena nähtiin se, kuinka oman elämän riskitekijöiden tunnistaminen on usein nuorelle hyvin haasteellista. Tunnistamisen haasteena nähtiin nuoren ymmärrys asioiden tai tilanteiden vakavuudesta ja omasta tilanteestaan. Riskitekijöiden tunnistamisen ja riskialttiiden tilanteiden kautta käytävien turvatekijäkeskustelujen ei koettu tavoittavan nuorta tilanteissa, jollei nuori itse tunnistanut tilanteita, joissa kaltoinkohdelluksi tulemisen riski oli suuri tai nuori oli vaarassa joutua jopa vaaraan.

Asiakkaan ymmärrys tilanteestaan ja asioistaan.

Vakavuuden ymmärtämisen hankaluus.

Nuorten itsetuntoon ja itsetuntemukseen vaikuttavat tekijät koettiin turvataitokasvatuksen toteuttamisen haasteena. Lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen nuorten itsetunto nähtiin usein hauraana ja olevan suoraan vaikutuksessa nuoren itsetuntemukseen. Sijoitettujen nuorten todettiin kokeneen elämässään kaltoinkohtelua, turvatomuutta, häpeää ja syyllisyyttä ja näiden tekijöiden nähtiin vaikuttaneen nuoren itsetunnon ja itsetuntemuksen kehittymiseen. Hauras itsetunto ja itsetuntemus nähtiin vaikuttavan nuoren arvostukseen itseään kohtaan sekä itsensä suojaamisen taitoihin ja niiden toteuttamiseen. Itsetunnon pulmien koettiin vaikuttavan suuresti siihen kuinka nuori hakee hyväksyntää muilta ihmisiltä ja erilaisista yhteyksistä. Hyväksynnän hakemisen koettiin olevan suuri turvallisuustekijä tilanteissa, joissa nuori hakee hyväksyntää epäterveistä ihmissuhteista tai nuorelle sopimattomista elinpiireistä. Turvataitokasvatuksen toteuttamisen haasteena hyväksyntää hakevilla nuorilla nähtiin ongelmat kasvatusopin toteuttamisessa arjen tilanteissa, kuinka nuori kykenee toteuttamaan tietojaan ja taitojaan oman elämänsä tilanteissa joissa hyväksytyksi tulemisen tarve on niin suuri, että nuori voi omalla toiminnallaan ajaa itsensä vaaralle alttiiksi.

Moniammatilliset tiimit nostivat esiin nuoruuden elämän vaiheessa korostuvan itsenäistymisen ja aikuisista irtaantumisen ajan, jolloin nuoren nähtiin kasvavan ottamaan enemmän vastuuta omasta elämästään. Osalla lastensuojelulaitoksissa elävillä

nuorilla tähän elämän vaiheeseen nähtiin liittyvän pyrkimys vastata omasta elämästään itsenäisesti ja kapinoida asetettuja rajoja ja sijoitusta vastaan joskus myös äärimmäisin keinoin, jolloin riskin nuoren turvallisuuden vaarantumiselle nähtiin kasvavan. Hatkaavat eli laitoksesta karkaavat nuoret koettiin haasteelliseksi kohderyhmäksi turvataitokasvatusta ajatellen, koska yhteistyö koettiin katkonaiseksi ja suunnitelmallisuus asioiden työstämisessä koettiin epävarmaksi.

Ajattelemattomuuden, hetkessä elämisen, jännityksen ja kokemusten hakemisen nähtiin ajavan nuorta tilanteisiin, joissa hän omalla toiminnallaan ajaa itsensä vaaratilanteisiin ja asettaa haasteen turvataitojen toteuttamiseen.

”Hetskessä eläminen ja ajattelemattomuus”

7.2.2 Ammatillisen osaamisen haasteet

Turvataitokasvatuksen toteuttamiseen nähtiin vaikuttavan ohjaajan oma kiinnostus, koulutus, omat asenteet ja kokemukset sekä ammattitaito käsitellä turvataitoihin liittyviä osa-alueita. Seksuaalisuuteen ja seksuaaliterveyteen liittyvien asioiden työstämisen todettiin olevan tärkeä osa nuorten kanssa tehtävää työtä, koska ne kuuluvat oleellisena osana aikuiseksi kasvamisen prosessia, jonka tukemisessa aikuisilla koettiin olevan suuri rooli. Peruskoulutusten nähtiin pääpiirteissään antaneet hyvin vähäiset tiedot ja taidot nuoren seksuaalisuuden kohtaamiseen ja tukemiseen.

Nuoren elämässä tapahtuneiden traumaattisten kokemusten nähtiin vaikuttavan nuoren kanssa työskentelyyn ja jatkuva ammatillinen kehittyminen traumaattisten nuorten kanssa työskentelyssä koettiin tärkeäksi. Rajat rikutun nuoren ohjaaminen koettiin haasteelliseksi erityisesti tilanteissa, joissa nuori reagoi ohjaamiseen odottamattomalla tavalla traumaattiseen kokemuksensa vuoksi. Seksuaalisesti hyväksikäytetyn nuoren ohjaaminen koettiin haastavaksi tilanteissa joissa nuori reagoi mm. oireilemalla yliseksuaalisesti, nuoren seksuaalinen käyttäytyminen nähtiin riskialttiina tai ohjaustilanteissa jolloin nuori lähestyi ohjaajaa seksuaalisessa tarkoituksessa.

”Rajat rikutun nuoren ohjaaminen haasteellista- seksuaalisesti hyväksikäytetyn nuoren ohjaaminen- oireilee esim. yliseksuaalisesti”

Turvataitokasvatuksen toteuttamisen yhtenä haasteena nähtiin nuoren kohtaamiseen liittyvät tekijät. Tilanteet joissa puheen ei todettu tavoittavan nuorta tai nuoren omien tietojen ja taitojen toteuttaminen käytännössä ei syystä tai toisesta toteutunut koettiin tuovan haastetta turvataitokasvatukselle. Tärkeäksi koettiin, että nuori kohdataan oikea-aikaisesti, neutraalisti eikä moralisointi kuulunut nuoren kohtaamisen käytänteisiin. Haasteeksi koettiin erityisesti tilanteet, joissa joudutaan puntaroimaan tilanteita kuinka ei olla rajojen rikkojana ohjaamistilanteissa, kuinka säilyttää sensitiivisyys suhteessa toisen vastaanottokykyyn.

”Ei moralisointia”

”Sensitiivisyyden säilyttämisen haaste”

Turvataitokasvatuksen haasteellisena osa-alueena koettiin hyväksikäyttäjän nuorten kohtaamiseen liittyvät tekijät. Nuoren hyväksikäyttäjän asuminen lastensuojelulaitoksessa koettiin tuovan mukanaan erilaisia haasteita ja erityisesti yhteisön suojeleminen koettiin ensiarvoisen tärkeäksi. Haastavaksi koettiin nuoren hyväksikäyttäjän auttamiseen ja kohtaamiseen liittyvät tekijät tilanteissa, jolloin nuorella nähtiin olevan pulmia käyttäytymisensä kontrolloinnissa, toisten huomioimisessa ja sosiaalisissa taidoissa. Haasteiksi nimettiin nuoren hyväksikäyttäjän kanssa työskentelyssä se, millaisin menetelmin tukea nuorta ottamaan vastuu omista teoistaan, kuinka lisätä nuoren ymmärrystä arvoista ja normeista, kuinka tukea nuoren hyväksikäyttäjän sosiaalisia taitoja ja toisten huomioon ottamista ja kuinka työskennellä hyväksikäyttäjän nuoren kanssa sen eteen että hyväksikäytön uusiutuminen voitaisi ehkäistä tulevaisuudessa.

7.2.3 Laitosasumisen ja arjen toimintakulttuurin tuomat haasteet

Laitosasumisen koettiin tuovan haasteita turvataitokasvatuksen toteuttamiselle. Lastensuojelulaitoksen arki nähtiin olevan hyvin strukturoitua, jonka avulla mahdollistettiin hallittu arjen hallinta ja turvallisuuden tunteen säilyttäminen. Strukturi ja arjen aikataulutus koettiin myös joissain tilanteissa rajoittavan turvataitokasvatuksen toteuttamista. Haasteeksi koettiin turvataitokasvatukselle sopivan ajan, paikan ja rauhan löytyminen hektisen elämän keskellä.

Nuoren karkailuherkkyys ja laitosvastaisuus nähtiin haasteena turvataitokasvatuksen toteuttamiselle. Nuorten laitosvastainen käytös nähtiin ilmiönä, johon lastensuojelulaitoksen arjessa ajoittain törmätään. Laitosvastaisuuden nähtiin näyttäytyvän nuorten haasteellisena käyttäytymisenä, sitoutumattomuutena ja aikuisvastaisuutena, mikä heijastui yhteistyön tekemisen haasteena nuoren kanssa. Nuoren kapina sääntöjä ja laitosolosuhteita vastaan todettiin kärjistyvän toisinaan nuoren karkailemiseen, jolloin nuoren nähtiin asettavan itsensä helposti vaaralle alttiiksi ja turvataitojen helposti unohtuvan. Karkureissulla nähtiin olevan vaikutusta nuoren laitokseen asettumiseen karkureissun jälkeen ja yhteistyöhön aikuisten kanssa. Karkureissujen aikana nuorelle tapahtuneiden asioiden selvittämiseen ja käsittelemiseen nähtiin vaikuttavan palaamisen motiivi, onko nuori palannut omasta tahdostaan vai vastentahdoisesti. Karkailevien nuorten kohdalla turvataitokasvatuksella saadun tietotaidon toteuttaminen nähtiin haasteelliseksi, koska tiedoista ja taidoistaan huolimatta nuori saattoi joutua altistamaan itsensä kaltoinkohtelulle tai vaaraan elämän perustarpeiden täyttymisen (ruoka, yösiija, puhtaus) vuoksi.

”Laitosvastaisuus ja hatkaaminen haasteena”

Merkittäväksi haasteeksi turvataitokasvatuksen toteuttamiselle nimettiin luottamuspula nuoren ja pienkodin aikuisten välillä. Nuorten luottamuspula aikuisiin näyttäytyi arjessa vaikeutena puhua, kertoa omista asioistaan, vähättelemällä tai salaamalla tapahtuneita asioita. Usein nuorella oli ollut useita sijaisperhe tai laitossijoituksia ennen pienkodille tuloa ja usein vaihtuvat aikuiset nuoren elämässä koettiin vaikuttaneen luottamussuhteen syntymisen vaikeuteen aikuisia kohtaan. Nuoren nähtiin suojelevan itseään sillä, ettei hän anna luottamussuhteen syntymiselle mahdollisuutta. Näissä tilanteissa koettiin tärkeäksi antaa nuorelle aikaa, kärsivällisyyttä sekä aikuisen aikaa ja läsnäoloa.

”Luottamuksen pula aikuisten ja nuorten välillä”

Pelko aikuisen reaktioista, rajoitustoimenpiteistä, seuraamuksista tai sanktioista koettiin vaikeuttavan tai jopa estävän nuorta kertomasta asioistaan tai kertovan muun-

neltua totuutta. Nuoren oma osallisuus, mahdollinen päihtymystila tai häpeä nimettiin tekijöiksi, joiden vuoksi nuoren nähtiin olevan vaikeaa kertoa tapahtuneesta lastensuojelulaitoksen aikuisille.

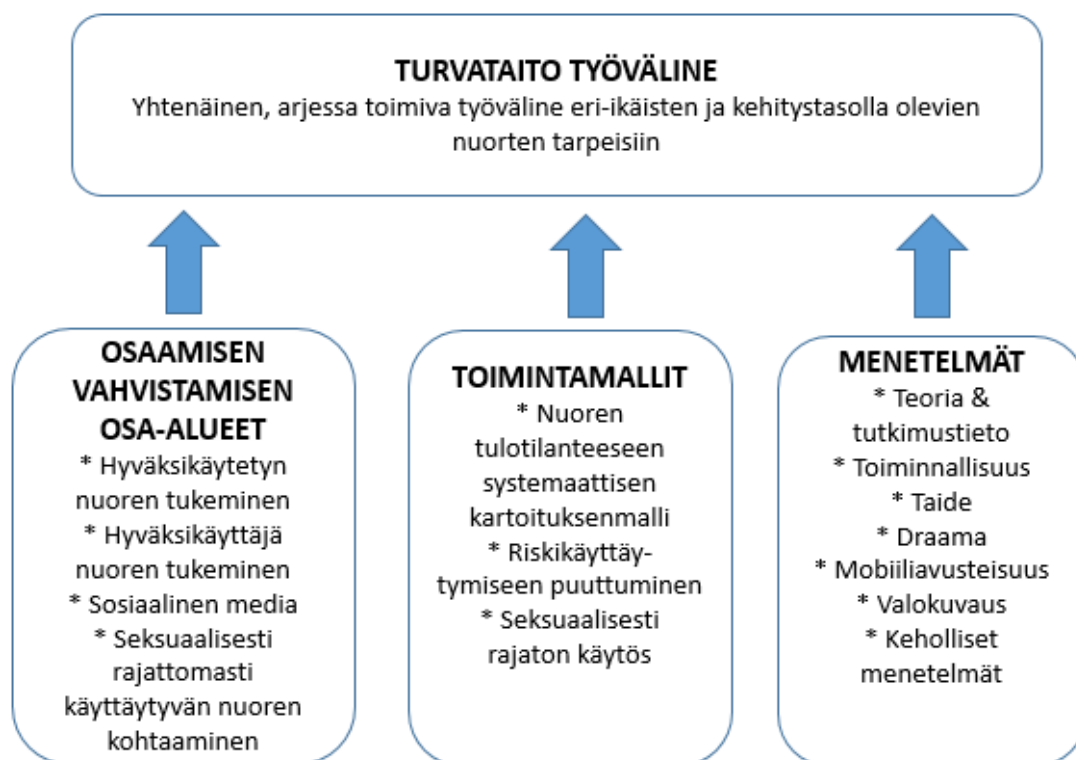
”Pelko seuraamuksista – > nuori ei suostu puhumaan tai kertomaan totuutta”

Kotona asuvien nuorten kohdalla voidaan käyttää kotikasvatuksellisia menetelmiä, kuten omien menojen rajaamista jos nuori on joutunut vaaraan ja huoli nuoresta on suuri. Laitosolosuhteissa asuvien nuorten kohdalla kasvun ja kehityksen tukemiseen ja turvaamiseen voidaan tarvittaessa käyttää nuoren vapautta rajoittavia menetelmiä, mikäli nuori on huostaanotettu tai hän on kiireellisesti sijoitettu lastensuojelulain mukaisesti. Lastensuojelulaitoksessa elävien huostaanotettujen nuorten turvallisuuden ja terveyden takaamiseksi on olemassa erilaisia rajoittamistoimenpiteitä, joiden käyttö on mahdollista vain siinä määrin kuin nuoren oman tai toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden tai nuoren huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen välttämättä vaatii. Rajoitustoimenpiteiden käyttö perustuu aina lastensuojelulakiin (417/2007) ja rajoitustoimenpiteiden käyttö rangaistustarkoituksessa on kiellettyä. Usein nuoret kokevat nämä rajoittamistoimenpiteet rangaistuksena, vaikka niiden tehtävänä on pyrkiä turvaamaan nuoren tilanne.

7.3 Työvälineen tarpeen määrittely

Viimeisessä teemassa kartoitettiin osaamisen vahvistamiseen liittyviä toiveita ja tarpeita sekä ajatuksia tulevan turvataitokasvatus työvälineen sisällöstä. Työvälineeltä toivottiin yhtenäisyyttä, arjessa helposti toimivuutta ja monipuolisia menetelmiä, joilla voidaan vastata eri-ikäisten ja eri kehitystasolla olevien nuorten turvataitojen vahvistamiseen. Työvälineeseen toivottiin sisältyvän sekä teoria että tutkimustietoa turvataitokasvatuksesta ja sen merkityksestä nuoruusikäisten elämään.

Alla olevassa kuviossa on esitelty työvälineen kehittämisen tarpeiden osa-alueet.

Kuvio 5. Työvälineen sisällön kehittämisen tarpeet

Osaamisen vahvistamisen tarvetta ilmeni sosiaalisen median ja sen tuomien haasteiden kanssa työskentelemiseen. Työmenetelmiä ja tunnistamisen välineitä toivottiin internetissä tapahtuvaan nuorten käyttäytymiseen, internetissä tapahtuvaan nuoriin kohdistuvaan häirintään ja houkutteluun ja tietoa yleisimmistä nuorten käyttämistä sosiaalisen median palveluista.

Kuinka tukea nuorta hyväksikäyttäjää ja hyväksikäytettyä nuorta nousi tärkeäksi osaamisen kehittämisen ja vahvistamisen osa-alueeksi. Toimintamallia ja työvälineitä toivottiin erityisesti hyväksikäyttäjän nuoren kohtaamiseen ja tukemiseen. Työvälineeltä toivottiin konkreettisia toimintamalleja ja työskentelyn apuvälineitä arjen tilanteisiin ja omaohjaaja työskentelyn tueksi.

Työvälineen sisällölliseen toteutukseen toivottiin monipuolisia toimintamalleja ja toiminnallisia menetelmiä, kuten draaman ja taiteen menetelmiä, kehollisia ja mobiiliavusteisia toiminnan keinoja. Toiminnallisia menetelmiä toivottiin mm. tunne ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun sekä omien rajojen tunnistamiseen.

Työvälineellä toivottiin pystyttävän vastaamaan erilaisiin arjessa esiin nouseviin haastaviin tilanteisiin, kuten nuoren riskikäyttäytymiseen puuttumiseen ja seksuaalisesti rajattomasti käyttäytyvän nuoren kanssa työskentelyyn. Näihin tilanteisiin toivottiin suunniteltavan yhtenäinen toimintasuunnitelma, jonka pohjana olisi kohtaamisen ja puuttumisen keinojen yhtenäisyys.

Työvälineen sisältöön toivottiin sisältyvän systemaattinen kartoituslomake, jonka avulla ja menetelmillä voitaisiin systemaattisesti kartoittaa heti nuoren tulotilanteessa hänen henkilöhistoriaansa, taustojaan ja elinympäristöä. Erityisesti karkailu-alttiiden nuorten kohdalla nuoren elinpiirin ja taustojen kartoittaminen koettiin erityisen tärkeäksi jo heti nuoren tulo tilanteessa. Nuoren elinpiirin kartoittamisen haasteeksi nimettiin se, kuinka nuori voi tulla pienkodille hyvin vähäisillä taustatiedoilla.

8 Työvälineen sisältö

Työväline on jaoteltu huolen vahvuus työvälineen (Eriksson & Arnkill, 2009) mukaisesti neljään osuuteen, joka auttaa arvioimaan nuoren tilannetta ja nuoren tarvitsemaa turvataitokasvatuksen sisältöä ja oikea-aikaisuutta. Huolen vyöhykkeet menetelmän avulla voidaan myös helpottaa nuoren tilanteen seuranta ja arviointia. Osuuksien sisältö on suunniteltu terveyden edistämisen promotiivista ja preventiivista näkökulmaa mukaillen. Promotiivisessa osuudessa korostuu nuoren positiivisen käsityksen vahvistaminen omasta itsestä. Preventiivisten osuuksien toimintamalleissa korostuu ennaltaehkäisy, riskikäyttäytymisen hallinnan sekä toimintakykyisyyden lisäämisen menetelmät.

Ensimmäinen osuus painottuu Ei huolta- vyöhykkeelle, jossa keskitytään nuorta suojaavien tekijöiden ja nuoren omien voimavarojen vahvistamiseen. Toisessa osuudessa painottuu lievän huolen vaatimat ennaltaehkäisy menetelmät. Kolmannessa osuudessa keskitytään tuntevan huolen vyöhykkeellä riskien hallintaan ja neljännessä osuudessa pääpaino on uhka ja turvallisuustekijöiden hallinnassa ja nuoren toimintakykyisyyden lisäämisessä. Osuuksia voidaan käyttää omina osuuksinaan tai yhdistellen eri osuuksien sisältöä tarpeen mukaan. Osuudet sisältävät erilaisia toimintamalleja, ohjeita ja interventioita. Menetelmissä on pyritty

eettisesti nuorta kunnioittavaan toimintaan. Nuoren kunnioittaminen, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ovat ohjanneet työväliseen kehittämisen prosessia ja osuuksien muodostamista.

Työväliseen sisältö:

1. Ei huolta- Promotiivinen interventio

Ensimmäinen osuus painottuu Ei huolta- vyöhykkeelle, jonka sisältö pohjautuu promotiivisiin toimiin. Sisältö on suunnattu nuorten kasvun ja kehityksen tukemiseen ja sen tavoitteena on vahvistaa nuoren terveyttä ja hyvinvointia suojaavia tekijöitä lisäämällä turvataitojen kehittymistä sisäisten voimavarojen vahvistamisella ja nuoren omia voimavaroja hyödyntämällä. Osuuden sisältö soveltuu käytettäväksi kaiken ikäisten nuorten kanssa työskentelyyn ja sen keskeisessä osassa on vahvistaa nuorten itsetuntoa, nuorten ja aikuisen välistä luottamussuhdetta, lisätä nuorten tietoutta turvataidoista ja itsensä suojaamisen keinoista ja seksuaalioikeuksista. Osuus sisältää erilaisia voimavaroja vahvistavia interventioita.

2. Lievä huoli- Primaaripreventio

Osuuden sisältö pohjautuu ennaltaehkäisyyn ja ongelmalähtöisyyteen. Osuus on suunnattu riskiryhmässä eläville nuorille. Tavoitteena on vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen ja omaan ajatteluun sekä sosiaalisten suhteiden hallinnan vahvistamiseen. Osuus sisältää mm. Puheeksi ottamisen menetelmän, preventiivisen mini-intervention.

3. Tuntuva huoli- Sekundaaripreventio

Osuuden sisältö on suunniteltu riskikäyttäytyvien nuorten turvataitojen vahvistamiseen. Sen tavoitteena on vähentää riskikäyttymisen syitä ja vaikutuksia nuoren elämään. Pienkodissa elävien nuorten kohdalla riskikäyttäytymiseksi katsotaan mm. nuoren aggressiivinen tai väkivaltainen käytös, toistuvasti kaltoinkohdelluksi joutumisen kokemukset, seksuaalisesti rajaton käytös, päihteily, karkailualtis käytös sekä vaikeat elämänhallinnan pulmat. Osuus sisältää mm. mini-intervention, motivoivan haastattelun käytön.

4. Vakava huoli- Tertiaaripreventio

Tertiaariprevention osuus painottuu vakavan huolen vyöhykkeelle ja sen tavoitteena on pyrkiä vähentämään olemassa olevia uhkaavia turvallisuustekijöitä ja haittojen pahenemista sekä lisäämään nuoren toimintakykyisyyttä huolehtia omista

turvataidoistaan. Tertiaariprevention osuudessa korostuu nuoren turvallisuustekijöiden ja elinpiirin kartoittaminen, sen turvaaminen ja riittävä erilaisten verkostojen tuki. Osuus sisältää mm. selkeyttävien verkostopalaverien käytön.

Työvälineen sisältöä on implementoitu asteittain arjen turvataitokasvatustyöhön. Kokonaisuudessaan työväline on tarkoitus implementoida arkeen kesän/syksyn 2016 aikana.

9 Pohdinta

9.1 Keskeiset tulokset

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksillä pyrittiin etsimään vastauksia kehittämistoiminnan kohteena olevien pienkotien moniammatillisten tiimien turvataitokasvatuksen toteuttamisesta; millaista turvataitokasvatusta yksiköissä toteutetaan, millaisia haasteita turvataitokasvatuksen toteuttamisessa on kohdattu ja millaisiin asioihin kehittämisen kohteena olevalla työvälineellä pyritään vastaamaan. Tuloksilla saavutettiin tärkeää ja ajankohtaista tietoa yksiköiden turvataitokasvatuksesta ja sen haasteita sekä kehittämistä vaativista kohteista.

Moniammatillisten tiimien turvataitokasvatuksen sisältö koostui nuoren kokonaisvaltaisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen osa-alueista ja se oli osa päivittäistä nuoren kasvun ja kehityksen tukemista. Turvataitokasvatuksen menetelmissä korostuu yksilöllisen kohtaamisen tärkeys ja nuoren osallisuuden vahvistaminen.

Pienkodeissa asuvien nuorten nähtiin oireilevan monin eri tavoin ja erilaisten traumaattisten kokemusten vaikutukset näkyivät nuoren kaikilla elämän osa-alueilla, erityisesti itsetuntoon liittyvinä pulmina. Sijoitettujen nuorten itsetunto nähtiin usein hauraana ja sen nähtiin vaikuttavan nuoren itsearvostukseen sekä itsensä suojaamisen taitoihin.

Luottamussuhteella ja sen syntymiseen vaikuttavilla tekijöillä nähtiin olevan suuri vaikutus turvataitokasvatuksen toteuttamiseen, koska ilman luottamuksellista suhdetta avoin ja toimiva vuorovaikutus nuoren kanssa koettiin haasteelliseksi.

Hoikkalan & Kemppaisen tutkimuksen tulokset vahvistavat kehittämistyöllä saavutettua tietoa. He toteavat, että sijaishuollon piirissä elävät nuoret tarvitsevat enemmän ymmärrystä ja aikuisten yksilöllistä aikaa sekä huomiota keskinäisen luottamussuhteen rakentamiseen sijaishuollon aikuisten ja nuorten välille. Kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen menetelmät vaativat kehittämistä, koska nuori jolla ilmenee rajoihin asettumisen haastetta ja karkailua ei luultavammin koe luottamussuhdetta sijaishuollon aikuisiin. (Hoikkala & Kemppainen, 2015, 473)

Laitosolosuhteiden nähtiin tuovan haastetta turvataitokasvatukselle ja turvataitojen toteuttamiselle käytännössä. Laitosvastaisen käyttäytymisen ja karkailualttiuden nähtiin vaikuttavan merkittävästi nuorten turvataitojen toteutumiseen. Suomessa lastensuojelulaitoksista karkaamista ja sen vaikutuksia on tutkittu vähän ilmiön yleisyydestä huolimatta. Viimeisten vuosien aikana ilmiö on noussut laajemmin esille ja karkaamisongelman laajuus ja luonne on noussut suuremmaksi huolenaiheeksi.

Illinoisin yliopistossa on tehty tutkimus, jossa on kerätty tietoa karkailevista nuorista ja riskitekijöistä jotka johtavat karkaamiseen. Tutkimustulokset kertovat, että nuoren karkailualttiuteen ovat vaikuttaneet mm. sijoitusten lukumäärä, lyhyet sijoitukset, ensimmäinen sijoitus tehty lapsen ollessa nuoruusikäinen, naissukupuoli, käytöshäiriöt ja perhe taustalla yksinhuoltajuus. (Ching- Hsuan, 2012, 807-809.)

Kehittämistyön tulokset kertovat, että osaamisen vahvistamista koettiin tarvittavan seksuaalisesti kaltoinkohdelluksi joutuneen nuoren kohtaamiseen sekä nuoren hyväksikäyttäjän kohtaamiseen ja auttamiseen. Opinnäytetyön tulokset ovat samassa linjassa Seksuaalikasvatusta lastensuojelulaitoksiin-hankkeessa (2013) lastensuojelulaitosten ammattilaisille tehdyn tarvekartoituksen kanssa, jonka tulokset kertoivat, että ammattilaisten lisäkoulutustarpeet liittyivät seksuaalisen trauman käsittelyyn, seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneen ja tehneen nuoren kohtaamiseen, sekä maahanmuuttajille suunnattuun seksuaalikasvatukseen. Ammattilaiset toivoivat myös tietoa nuorten yleisimmistä huolenaiheista, turvataitokasvatuksesta sekä seksuaaliterveyteen liittyvästä lainsäädännöstä. (Seksuaalikasvatusta lastensuojeluun: Väestöliitto, 2013)

9.2 Kehittämistyön eettisyys ja luotettavuus

Toikko & Rantanen (2009, 121-122) toteavat, että kehittämistyötä voidaan arvioida luotettavuuden näkökulmasta, jolloin korostuu tutkimuksen vakuuttavuuden pohtiminen onko tutkimus ja tulokset uskottavia sekä onko työ johdonmukaisesti suoritettu.

Kehittämistyön teoreettinen pohja perustuu erilaisista tietokannoista kerättyihin kansallisiin ja kansainvälisiin aineistoihin. Tietoa kerättiin tietokannoista, kuten CHINAL, METALIB, EBSCO, PUBMED, NELLI, MELINDA, ARTO, ALEKSI ja vapaalla haulla Google Scholarin avulla. Haku sanoina käytettiin mm. SEXUAL ABUSE+ ADOLESCENT, ADOLESCENT SELF-ESTEEM, CHILD ABUSE, TURVATAIDOT+NUORET, LASTENSUOJELU, SIJAISHUOLTO. Hakuja rajattiin aluksi koskemaan 2010- 2015 vuosien välillä julkaisuuihin teoksiin, koska teoreettisessa osuudessa haluttiin painottaa ajankohtaisuutta ja tämän päivän tarpeita vastaavaa tietoa. Tiedon hakuja tehtiin vielä myöhemmin ja hakuja rajattiin koskemaan 2008- 2016 välillä julkaistuihin teoksiin. Valittujen lähteiden valinnassa on pyritty luotettavuuteen ja näyttöön perustuvuuteen valitsemalla mukaan tutkimuksilla saavutettua tietoutta. Varsinaista tutkittua tietoutta lastensuojelun sijaishuollon piirissä elävien nuorten turvataidoista Suomessa oli vaikeasti saatavilla, koska sijaishuollossa eläviä nuoria on ylipäänsä tutkittu vähän Suomessa.

Kehittämistyössä pyrittiin avoimuuteen ja johdonmukaisuuteen kehittämistyön alusta alkaen. Kehittämistyöhön osallistuneita työyhteisöjä informoitiin kehittämistyön tavoitteista, tarkoituksesta ja aineiston keruu menetelmistä sekä tutkimustulosten käyttö tarkoituksesta ja hyödynnettävyydestä heti kehittämistyön alussa. Työyhteisöjä informoitiin vielä työpaja päivänä kehittämistyön tekijän roolista sekä muistutettiin työpajojen tuotosten tulevan ainoastaan kehittämistyöntekijän tietoon eikä niitä tulisi käyttää mihinkään muuhun tarkoitukseen kuin turvataitokasvatuksen kehittämiseen. Avoimuudella ja laajalla informoinnilla pyrittiin vaikuttamaan henkilökunnan motivoitumiseen ja sitoutumiseen kehittämistyötä kohtaan sekä luotamuksellisuuteen, siihen että osallistujat voivat luottaa kehittämistyöntekijän lupaukseen aineiston ja tulosten käytöstä. (Kuula, 2011, 88,101,105)

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2013, 261) painottavat kehittämistyössä käytettävien menetelmien huolellisen kuvaamisen tärkeyttä luotettavuuden arvioimisessa. Tiedonkeruu menetelmänä käytettyä Learning cafe-menetelmän toimivuutta pienessä työyhteisössä on syytä pohtia, koska menetelmä on suunniteltu käytettäväksi suurempien osallistujamäärien tiedon keruussa. Menetelmää esiteltiin (aiheena työhyvinvointiin liittyvät tekijät) käytännössä ennen varsinaisia työpajoja, koska haluttiin varmistua menetelmän toimivuudesta ja luotettavuudesta pienemmässä työyhteisössä. Menetelmä todettiin soveltuvaksi ja menetelmä sai positiivisen vastaanoton. Varsinaiset työpajat järjestettiin kahtena erillisenä päivänä. Ensimmäisen työpajan jälkeen huomattiin, että lakanoissa olevaa teeman otsikkoa olisi syytä tarkentaa, koska tarkentavia kysymyksiä teemojen sisältöön tuli määrällisesti paljon. Toiseen työpajapäivään lisättiin teemaa käsittelevän otsikon alle lyhyitä apu kysymyksiä, jotka ohjasivat teeman sisältöön. Muutoksen todettiin olleen tarpeellinen, koska tarkentavia kysymyksiä oli huomattavasti vähemmän ja kehittämistyön tekijällä jäi havainnointiin käytettävää aikaa enemmän.

Työpajoissa toteutettu havainnointi osoittautui tärkeäksi osaksi tiedon keruuta, koska havaintojen avulla muodostui kuva työpajojen toimivuudesta ja osallistujien toiminnasta. Vilkan (2015, 145) mukaan osallistuvan havainnoinnin käyttäminen edellyttää työyhteisöön sisään pääsemistä. Tutkijan ollessa tuttu tutkittavalle yhteisölle on mietittävä millaisia riskejä tutkimusaineiston saamiseen ja sen laatuun voi liittyä. Tärkeä tekijä on se voiko tutkittavat luottaa tuttuun henkilöön tutkijan roolissa. Kehittämistyöntekijän rooliin tutkijana ja havainnoijana suhtauduttiin myönteisesti ja avoimesti. Havaintojen perusteella voitiin todeta, että yleisesti työpajatyöskentelyyn suhtauduttiin avoimin mielin ja tiedon tuotantoon sitouduttiin kiitettävästi. Yleinen ilmapiiri työpajoissa oli innostunutta, myönteistä ja yhteen hiileen puhaltamista yhteisen tavoitteen eteen.

Aineiston keruussa on pyritty noudattamaan hyviä ja eettisiä tutkimuskäytänteitä. Aineiston keruu tapahtui henkilökunnan palaveripäivien yhteyteen järjestetyissä työpajoissa, jolloin mahdollistui jouhevasti koko työyhteisön läsnäolo. Työpajoille järjestettiin häiriötön tila, jossa keskustelulle ja ajatusten vaihdolle oli mahdollisuus. Kaikki vakituiset työntekijät ja pitkäaikaiset sijaiset osallistuivat työpajoihin, vuosilomalaisia lukuun ottamatta, joita tiedon keruu hetkellä oli 2 kpl. Tuntityöntekijöiden mukaan

ottaminen tiedon keruuseen olisi ollut tärkeää erilaisen näkemyksen saavuttamiseksi, mutta sitä ei käytännössä ollut mahdollista toteuttaa. Tuntityöntekijät eivät osallistuneet työpajatyöskentelyyn, koska ajatuksena oli, että he huolehtivat työpajojen aikana arjen askareista ja näin vakituisilla työntekijöillä oli mahdollisuus keskittyä häiriöttömästi tiedon tuottamiseen.

Työpajoista syntyneistä tuotoksista ei pystytä tunnistamaan yksittäisen ihmisen ajatuksia, koska yksi ryhmän jäsenistä on kirjannut koko ryhmän tuotokset lakanoille ja näin ollen yksittäisen vastaajan tunnistettavuus on mahdotonta. Tunnistettavuuden estämisellä haluttiin varmistaa vastaajien yksityisyyden suojan säilyminen. (Kuula, 2011, 201.)

Aineiston analysoimisessa ja raportoinnissa on pyritty luotettavuuteen ja läpinäkyvyyteen kaikissa aineiston käsittelyyn liittyvissä vaiheissa. Litterointivaiheessa pyrittiin takaamaan luottamuksellisuus siten, että aineiston auki kirjoittamisvaiheessa noudatettiin ehdotonta tarkkuutta siitä, että litteroitu aineisto vastasi sana sanalta lakanoihin tuotettua aineistoa, jotta aineistossa säilyy ne merkitykset joita vastaajat ovat niille antaneet. Analyysi ja raportointivaiheessa on esitetty avoimesti kaikki oleellinen tutkimuksella saavutettu tieto, sitä millään tavoin muuttamatta tai valikoidumatta. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa, 2012, 8.)

Tutkijan vastuullista toimintaa ja hyviä ja eettisiä tutkimuskäytänteitä on pyritty noudattamaan säilyttämällä tutkimusaineistoa asianmukaisella tavalla ja hävittämällä aineisto asianmukaisesti tutkimustulosten analysoimisen jälkeen. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaus epäilyjen käsitteleminen Suomessa, 2012, 9).

Lastensuojelun sijaishuollossa törmätään usein eettiseen kysymykseen siitä kuinka löytää tasapaino lapsen osallisuuden ja lasten suojelun välille. Suojelun periaate on vanha ja se ymmärretään olevan toimintaa, joka tähtää lapsen suojeluun kaikelta vahingoittavalta toiminnalta. Lapsen osallisuuden vahvistamisen periaate on uusi ja radikaali ja sen sisäistäminen vaatii edelleen paljon työtä ja asenteiden muutosta. Tämän kehittämistyön avulla on pyritty viemään entistä enemmän käytäntöön nuorten

osallisuuden vahvistamisen kulttuuria ja ottaa nuorten osallisuutta entistä näkyvämmiin esille nuoren kasvun ja kehityksen tukemisen menetelmissä. (Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla, 2013,11.)

9.3 Johtopäätökset, hyödynnettävyys ja kehittämis ehdotukset

Kehittämistyön johtopäätöksinä voidaan todeta että:

- Nuorten turvataitokasvatus lastensuojelun sijaishuollossa on haastava, mutta erityisen tärkeä nuorten terveyttä edistävä menetelmä, joka on osa kaikkea nuoren elämän osa-alueilla tapahtuvaa kasvatustyötä.
- Lastensuojelun sijaishuollossa annettavan turvataitokasvatuksen tärkeyttä ja sen vaikutuksia on syytä korostaa kaikissa asiayhteyksissä, jolloin puhutaan sijaishuollossa elävien nuorten terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä.
- Sijoitettujen nuorten itsetunnon tukeminen ja minäkuvan vahvistaminen ovat tärkeitä terveyden edistämisen menetelmiä osana turvataitokasvatuksen toteuttamista.
- Luottamussuhde nuorten ja sijaishuollon aikuisten välillä vaikuttaa turvataitojen kehittymiseen ja sen eteen tehtävää työtä on syytä korostaa ja kehittää.

Kehittämistyöllä saavutettuja tuloksia voidaan tarkastella hyödynnettävyyden näkökulmasta. Kehittämistyöllä on pyritty saavuttamaan tietoa turvataitokasvatukseen liittyvistä tekijöistä kehittämistoiminnan kohteena olevissa pienkodeissa, ei tuottaa uutta tutkimuksellista tietoa nuorten turvataitokasvatuksesta lastensuojelun sijaishuollossa. Työpaja työskentelyn avulla saavutetut tulokset ovat merkittäviä ja avain asemassa kehittämistoiminnan kohteena olevan yrityksen pienkotien turvataitokasvatuksen kehittämisessä. Kehittämistyön tuotoksena syntynyt työväline on suunnattu vastaamaan kehittämistyön kohteena olevien yksiköiden tarpeisiin.

Kehittämistyön pohjalta kehittämis ehdotuksina voidaan todeta:

- Luottamussuhteen merkityksen ja siihen liittyvien tekijöiden kartoittaminen nuorten ja lastensuojelun sijaishuollon aikuisten välillä nuorilta kerättävän tiedon avulla. Kartoittamisen avulla voidaan kehittää luottamussuhteeseen liittyviä tekijöitä ja vahvistaa nuorten ja sijaishuollon aikuisten välistä luottamussuhdetta.
- Kehittämistyöllä saavutettujen tulosten arvioiminen kun työväline on implementoitu kokonaisuudessaan käytäntöön.
- Turvataitokasvatus työvälineen säännöllisestä päivittämisestä huolehtiminen. Työväline löytyy myös sähköisessä muodossa ja päivittäminen on näin ollen helppoa.

Lähteet

Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille- Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Opas 21.

Ahola, T. & Furman, B. 2015. Reteaming-valmennus. Yksilöiden ja yhteisöjen ratkaisukeskeinen kehittämismenetelmä. Uud.p.2015. Helsinki: Lyhytterapia instituutti.

Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 72. Viitattu 15.5.2016.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Brusila, P. & Sandberg, T. 2009. Nuorten kaltoinkohtelu: Kaltoinkohtelulle altistavia ja siltä suojaavia tekijöitä. Teoksessa Eikö se kuulu kenellekään. Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Toim. S. Hyvärinen ja P. Alkio. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Cacciatore, R. Korteniemi-Pokela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.

Ching-Hsuan, L. 2012. Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? Children and Youth Services Review. 34, 807-813.

Council of Europe. One in Five. The Council of Europe Campaign to stop sexual violence against children. Viitattu 25.4.2016.

http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/default_en.asp

Edistä, ehkäise, vaikuta. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Toim. R. Klemetti ja E. Raussi-Lehto. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Opas 33/2014. Viitattu 15.8.2015

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO.pdf?sequence=1.

Ellonen, N. 2012. Kurinalaiset. Lasten ja vanhempien välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 103. Viitattu 24.1.2016

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86741/Raportteja103_www.pdf?sequence=1

Ensi ja turvakotien liitto. Emma & Elias avustushanke (2012-2017). Viitattu 1.5.2016
<http://www.emmaelias.fi/>

Ensi ja turvakotien liitto. Kannusta minut vahvaksihanke 2013-2016). Viitattu 1.5.2016. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/kannusta-minut-vahvaksi-hanke/>

Eriksson, E. & Arnkill, T-E. 2009. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes oppaita 60. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Viitattu 24.1.2016

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 15. – 17. p. Helsinki: Tammi

Here to listen- report?. Return interviews provision for young runaways. 2013. The Children's Society. Viitattu 16.1.2016.

http://www.childrenssociety.org.uk/sites/default/files/tcs/here_to_listen_report.pdf

Hoikkala, S. & Kemppainen, M. 2015. Running away from children's residential care: the Finnish case. International Journal of Child, Youth and Family Studies. 6 (3) : 466-477. Viitattu 15.5.2016.

<https://journals.uvic.ca/index.php/ijcyfs/article/viewFile/13566/4365>

Honkatukia, P. 2008. Nuorena koettu seksuaalinen väkivalta selviytymisen näkökulmasta. Julkaisussa Paljastettu intiimi- sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Toim. S. Näre ja S. Ronkainen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 84-105.

Hovsepian, S.L., Blaiss, M., Manseau, H., Otis, J. & Girard, M-E. 2010. Prior Victimization and Sexual and Contraceptive Self- Efficacy Among Adolescent Females Under Child Protective Services Care. Health Education & Behavior vol 37 (1), 65-83.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. 2012. Viitattu 21.4.2016.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Innokylä. Learning café eli oppimiskahvila. Viitattu 18.1.2016.

<https://www.innokyla.fi/web/malli109421>

International Planned Parenthood Federation. Sexual rights. Viitattu. 20.4.2015

<http://www.ippf.org/our-work/what-we-do/Sexual-rights>

Kestilä, L., Paananen, R., Väisänen, A., Muuri, A., Merikukka, M., Heino, T. & Gissler, M. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka (77) 2012:1. 34-52.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino

Kuoppala, K. & Säkkinen, S. 2015. Lastensuojelu 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 25/2015. Viitattu 17.3.2016.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4

Kraav, I. & Lahikainen, A-R. 2000. Perheen turva ja turvattomuus. Julkaisussa Inhimillinen turvallisuus. Toim. P. Niemelä ja A-R, Lahikainen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 91-117.

Lahikainen, A-R, 2000. Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Julkaisussa Inhimillinen turvallisuus. Toim. P, Niemelä ja A-R, Lahikainen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 60-91.

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2012. 6.p. Turvataitoja lapsille- Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Stakes. Sosiaali- ja terveystutkimus ja kehittämiskeskus.

Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Opas 39.

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011. Viitattu 20.3.2016

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>

Yleissopimus lapsenoikeuksista 1991. Yhdistyneen kansakunnat. Viitattu 15.4.2016

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Lapsen kokemus seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä. Pelastakaa lapset Ry. Viitattu 14.5.2016. <http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa-lapset/2016/02/01155018/Lasten-kokemus-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf>

Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali - ja terveysalalla. 2013. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveyden eettinen neuvottelukunta ETENE. ETENE-julkaisu 41. Viitattu 15.5.2016.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110942/etene_41_verkko.pdf?sequence=2

Lastensuojelulaki 2007. 417/2007. Viitattu. 18.1.2016.

[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)

Lämsä A-L. & Takala, S. 2009. Sosiaalisesti haavoitetun nuoren kohtaaminen ja kasvun tukeminen. Ratkaisukeskeinen työote nuoren kasvun tukemisessa. Julkaisussa Mun on paha olla. Toim. A-L Lämsä. Jyväskylä: PS-Kustannus

Mitä seurusteluväkivalta on? Nettiturvakoti. Viitattu 15.5.2016.

https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=168

Mäkelä, J. & Salo, S. 2012. Varhaisen vuorovaikutussuhteen häiriöiden tunnistaminen ja hoitaminen. Julkaisussa Lapsen kaltoinkohtelu. 2.p. Toim. A.Söderholm ja S. Kivitielä. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 260-268.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:5. Viitattu 15.5.2016.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112013/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223100.pdf?sequence=1>

Niemi, J. 2010. Seurusteluväkivalta nuorten kokemana. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 89. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Nuorten kokema seksuaalinen väkivalta, 2013. Rikosuhripäivystys. Viitattu. 15.5.2016. <http://nuoret.riku.fi/nuorten-kokema-seksuaalinen-vakivalta-irc-galleriassa-tehdyn-verkkokyselyn-tuloksia/>

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3-4. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Oppimisen työkalupakki. Kajaani: Kajaanin ammattikorkeakoulu. Viitattu. 10.11.2015. <https://www.kamk.fi/oppiminen/Oppimisen-tyokalupakki/Etusivu>

Pirskanen, M. & Pietilä, A-M. 2010. Toimintamalleja nuorten ja terveysalan ammattilaisten kohtaamisessa- tavoitteena päihteettömyyden edistäminen. Julkaisussa Terveystien edistäminen- teorioista toimintaan. Toim. A-M, Pietilä. Helsinki: WSOY pro OY

Rikoslaki 20.luku (24.7.1998/563) Seksuaalirikoksista

Räty, T. 2008. Uusi lastensuojelulaki. 1. lisäp. Helsinki: Edita Prima Oy.

Salmi, V. 2012. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2012. Helsinki: Oikeuspolittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 113. Viitattu 18.3.2015. http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimustiedonanto-ja-sarja/CVAKVdrHD/tta_113_Salmi.pdf

Savioja, H., Sumia, M. & Kaltiala-Heino, R. 2015. Seksuaalikokemukset ja mielenterveys nuoruusiässä. Suomen Lääkärilehti 6/2015, 309-314.

Seksuaalikasvatusta lastensuojelulaitoksiin hanke. Väestöliitto. 2013. Viitattu 16.1.2016

<https://vaestoliitto-fi.directo.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/seksuaalikasvatusta-lastensuojel/>

Seta. Seksuaalinen suuntautuminen. Viitattu. 15.5.2016. <http://seta.fi/seksuaalinen-suuntautuminen/>

Sinkkonen, J. 2012. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoittaessa. Julkaisussa Lapsen kaltoinkohtelu. Toim. A.Söderholm ja S. Kivitiie-Kallio. 2.p. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 269-277.

Sinkkonen, J. 2015. Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Julkaisussa Lapsi uusissa oloissa. Toim. J.Sinkkonen ja K. Tervonen-Arnkil. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli- lasten ja nuorten psyykkinen oireilu. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.

Suojele minua kaikelta. Tietoa internetin ja digitaalisen median osuudesta lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön lasten kanssa ja heidän hyväkseen toimiville ammattilaisille. Väestöliitto. Viitattu 14.5.2016. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/721061e281c8e267d19570b6a96d3c20/1463417740/application/pdf/1259878/PeLa_SHK_esite_web.pdf

Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. 2012. Lapsen kaltoinkohtelu-ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Julkaisussa Lapsen kaltoinkohtelu. 2.p. Toim. A.Söderholm ja S. Kivitie-Kallio. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 14-21.

Tartuntautilaki. 25.7.1986/583. Viitattu 20.4.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860583>

Tasa-arvolaki. 6 C §. (30.12.2014/1329) Sukupuoli identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisy & 7.§ (30.12.2014/1329) Syrjinnän kieltö.

Terveystenhuoltolaki 30.12.2010/1326. Viitattu 20.04.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Tilasto ja indikaattoripankki SOTKA-net. Kouluterveyskysely 2013. Viitattu 10.1.2015.

Tilasto ja indikaattoripankki SOTKA.net. Kouluterveyskysely 2015. Viitattu

Turvataidot osaamiseksi hanke 2012-2014. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu. 21.4.2016. <http://www.jamk.fi/fi/Tutkimus-ja-kehitys/projektit/Tunne--ja-turvataidot/Hankkeen-kuvaus/>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 1.5.2016.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. 2014. Teoksessa. Tunne- ja turvataidot osaamiseksi-hanke. Toim. S.Valkama ja R. Ala-Luhtala. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 194. Viitattu. 21.4.2016

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/85998/JAMKJULKAISUJA1942014_web.pdf?sequence=1

Valtiosopimukset 88/2011: Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Viitattu 15.5.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2011/20110088#idp3786144>

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uud.p. Jyväskylä: PS-kustannus

Vuorelainen, A. & Elonheimo, H. 2013. Nuorten vastikkeellinen seksi pääkaupunkiseudulla. Haaste 2/2013, 32-34. Viitattu 7.2.2014

http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22013/nuortenvastikkeellinen_eksipaakaupunkiseudulla.html

World Association for Sexology. Declaration of sexual rights 2014. Viitattu. 20.4.2015.

http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf

World Health Organization. Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. Viitattu 15.5.2016.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf

World Health Organization. Defining sexual health. Viitattu. 15.5.2016.

http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

World Health Organization. Sexual health, human rights and the law. Viitattu 20.4.2016.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/175556/1/9789241564984_eng.pdf?ua=1

Väestöliitto. Nuorten seksuaalioikeudet. Viitattu 20.4.2016.

Liitteet

Liite 1. Lastenoikeuksien oikeuksien sopimus- lyhennettynä

1. Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.
2. Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiensa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden tai muiden ominaisuuksien vuoksi.
3. Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu.
4. Valtion on toteutettava Lapsen oikeuksien sopimuksen määäämät oikeudet.
5. Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.
6. Jokaisella lapsella on oikeus elämään. Valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle ja kehitykselle.
7. Jokainen lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.
8. Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaisuhteensa.
9. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.
10. Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleen yhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttlemättä.
11. Valtioiden on estettävä lasten laittomat kuljetukset maasta.
12. Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
13. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.
14. Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee

kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä.

15. Lapsilla on oikeus järjestäytyä ja toimia yhdistyksissä.

16. Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniansa tai mainettaan ei saa halventaa.

17. Lapsella on oikeus saada tietoa esim. television, radion ja lehtien välityksellä. Valtiolle on velvollisuus rohkaista tiedotusvälineitä tuottamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevaa aineistoa. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

18. Vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Valtion on tuettava vanhempia lasten kasvatuksessa.

19. Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

20. Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.

21. Lapsi voidaan adoptoida, jos se on lapsen kannalta paras vaihtoehto.

22. Valtion tulee suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän tässä sopimuksessakin luoteltujen oikeuksiensa toteutumisesta.

23. Vammaisen lapsen erityistarpeet tulee huomioida ja hänen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä.

24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa.

25. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen hoito ja sijoituksen perusteet tulee tarkistaa ajoittain.

26. Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.

27. Lapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.

28. Lapsella on oikeus käydä ilmaiseksi peruskoulua. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä.

29. Koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta.

30. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus ryhmänsä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.

31. Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.
32. Lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään.
33. Lasta on suojeltava huumeidenkäytöltä.
34. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.
35. Valtioiden on estettävä lapsikauppa.
36. Lasta on suojeltava kaikelta hyväksikäytöltä.
37. Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vangitsemista on käytettävä vasta viimeisenä keinona ja tällöin lasta on kohdeltava inhimillisesti ja hänen ikänsä huomioiden.
38. Alle 18-vuotiaasta ei saa värvätä armeijaan eikä hän saa osallistua sodankäyntiin. Aseellisissa selkkauksissa on suojeltava lapsia. (Ikäraja nostettu lisäpöytäkirjassa viidestätoista kahdeksaantoista vuoteen.)
39. Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.
40. Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen.
41. Jos valtion kansallinen lainsäädäntö turvaa lapselle paremmat oikeudet kuin tämä sopimus, sitä on noudatettava.
42. Valtion tulee huolehtia, että kaikki kansalaiset tuntevat lapsen oikeudet.
43. Tämän sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea.
44. Valtioilla on velvollisuus raportoida säännöllisesti lapsen oikeuksien toteutumisesta.
45. Erityisjärjestöillä, UNICEF:illä ja muilla YK:n elimillä on oikeus ja velvollisuus arvioida ja edistää sopimuksen täytäntöönpanoa.
46. – 54. Nämä artikkelit koskevat sopimukseen liittymistä, sen voimaantuloa ja muutoksia.

Lähde: Unicef: Lapsen oikeudet

Liite 2. Nuorten seksuaalioikeudet

SEKSUAALIOIKEUDET

1. OIKEUS OMAAN SEKSUAALISUUTEEN

Kuka saa nauttia seksistä? Pitääkö olla tietynlainen, että saa nauttia omasta sukupuolesta?
Miltä tuntuu asua maassa, jossa seksuaalivähemmistöt on kielletty lailla?

2. OIKEUS TIETOON SEKSUAALISUUDESTA

Millaista olisi elää maassa, jossa nuorille ei tarjota lainkaan seksuaalikasvatusta?
Miten seksuaalikasvatus voisi tavoittaa ne, jotka eivät pääse kouluun?
Saavatko kaikki tietoa seksuaalisuudesta, myös vähemmistöt kuten vammaiset?

3. OIKEUS SUOJELLA ITSEÄÄN JA TULLA SUOJELLUKSI

Miksi niin moni tyttö on naimisissa alaikäisenä? Mitä tarkoittaa sukulinten silvonta?
Mitä on seksuaalinen häirintä? Onko nimittely väkivaltaa?

4. OIKEUS SEKSUAALITERVEYSPALVELUIHIN

Minkälainen on hyvä lääkäri? Mitä tarkoittaa luottamuksellisuus?
Miten varmistetaan, että kaikki saavat ehkäisyä sitä halutessaan?
Mitä tapahtuu, jos abortti on maassa lailla kielletty?

5. OIKEUS TASA-ARVOON JA SYRJIMÄTTÖMYYTEEN

Kenen ääni saa kuulua? Mistä löytää rohkeutta vastustaa epätasa-arvoisuutta?
Voinko taiteen kautta vaikuttaa? Toimiiko politiikka?

6. OIKEUS YKSITYISYYTEEN

Kuka saa päättää, mitä kerrot seksuaalisuudestasi? Kuuluuko asiasi sukulaisillesi?
Entä jos tarvitset esimerkiksi vamman takia apua päivittäisissä toiminnoissa?
Mitä kannattaa postata nettiin?

7. OIKEUS VAIKUTTA

Pelottaako sinua kävellä yksin kadulla, jos olet tyttö? Entä jos olet erinäköinen kuin muut?
Voiko ihminen olla laitton? Minkälaiset parisuhteet maassasi sallitaan?

Seksuaalioikeudet käsittävät laajasti seksuaalisuuteen liittyviä elämänalueita, eikä niille ei ole yhtä ainoaa määritelmää. Esimerkiksi Kansainvälisellä perhesuunnittelujärjestöjen liitolla IPPF:llä ja Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö WAS:lla on omat seksuaalioikeuksien julistuksensa. Myös Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt seksuaalioikeudet. Seksuaali- ja lisääntymisoikeudet mainitaan myös useissa kansainvälisissä toimintaohjelmissa ja sopimuksissa. Niiden edistäminen on tärkeää kestävä kehityksen saavuttamiseksi ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi.

Liite 3. Rikoslaki 20 luku (24.7.1998/563) Seksuaalirikoksista

1 § (27.6.2014/509) Raiskaus

Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava *raiskauksesta* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.

Jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikoksentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Samoin tuomitaan se, joka muulla kuin 1 momentissa tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei sovelleta, jos raiskauksessa on käytetty väkivaltaa.

Yritys on rangaistava.

2 § (27.6.2014/509) Törkeä raiskaus

Jos raiskauksessa

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi,
- 4) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla

ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä raiskauksesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

3 § (27.6.2014/509)

3 § on kumottu L:lla 27.6.2014/509.

4 § (24.7.1998/563) Pakottaminen seksuaaliseen tekoon

Joka väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen ryhtymään muuhun kuin 1 §:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava *pakottamisesta seksuaaliseen tekoon* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Pakottamisesta seksuaaliseen tekoon tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväksyen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, saa hänet ryhtymään 1 momentissa tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. (13.5.2011/495)

Yritys on rangaistava.

5 § (24.7.1998/563) Seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi

1) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen,

2) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsyttömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijällä, käyttämällä törkeästi väärin tämän kypsyttömyyttä,

3) henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtiaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai (27.6.2014/509)

4) henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä,

on tuomittava *seksuaalisesta hyväksikäytöstä* sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

2 momentti on kumottu L:lla 13.5.2011/495.

Yritys on rangaistava.

5 a § (27.6.2014/509) Seksuaalinen ahdistelu

Joka koskettelemalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, *seksuaalisesta ahdistelusta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

6 § (20.5.2011/540) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, on tuomittava *lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsella, jos rikos ei 7 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan se, joka menettelee 1 momentissa tai edellä tässä momentissa tarkoitetulla tavalla kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa.

Yritys on rangaistava.

7 § (20.5.2011/540) Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos

1) tekijä on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa taikka

2) lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

a) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,

b) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai

c) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi,

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

7 a § (20.5.2011/540) Rajoitussäännös

Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa.

8 § (10.4.2015/384) Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö

Joka lupaamalla tai antamalla välitöntä taloudellista arvoa edustavan korvauksen saa 9 tai 9 a §:ssä taikka 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitettun rikoksen kohteena olevan henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekkoon, on tuomittava, jollei teko ole 8 a §:n mukaan rangaistava, *seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka käyttää hyväkseen kolmannen lupaamaa tai antamaa 1 momentissa tarkoitettua korvausta ryhtymällä sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekkoon sanotussa momentissa tarkoitettun rikoksen kohteena olevan henkilön kanssa.

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tuomitaan niin ikään se, joka tekee 1 tai 2 momentissa tarkoitettun teon, vaikka hänellä on ollut syytä epäillä 1 tai 2 momentissa tarkoitettun henkilön olevan 9 tai 9 a §:ssä taikka 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitettun rikoksen kohteena.

Tahallisen rikoksen yritys on rangaistava.

8 a § (25.8.2006/743) Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta

Joka lupaamalla tai antamalla korvauksen saa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon, on tuomittava *seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (20.5.2011/540)

Seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta tuomitaan myös se, joka käyttää 1 momentissa tarkoitettuja seksuaalipalveluja, joista toinen on luvannut tai antanut korvauksen.

Yritys on rangaistava.

8 b § (20.5.2011/540) Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin

Joka ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa siten, että ehdotuksen sisällöstä tai olosuhteista muuten ilmenee tekijän tarkoituksena olevan 17 luvun 18 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla valmistaa kuvia tai kuvataallenteita, joissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti esitetään lasta, taikka kohdistaa lapseen tämän luvun 6 tai 7 §:ssä tarkoitettu rikos, on tuomittava *lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin tuomitaan myös se, joka houkuttelee kahdeksaa-

toista vuotta nuoremman henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon 8 a §:ssä tarkoitetulla tavalla taikka esiintymään sukupuolisiveellisyttä loukkaavassa järjestetyssä esityksessä.

Edellä 2 momentissa tarkoitetun rikoksen yritys on rangaistava.

8 c § (20.5.2011/540) Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen

Joka seuraa järjestettyä esitystä, jossa kahdeksatoista vuotta nuorempi henkilö esiintyy sukupuolisiveellisyttä loukkaavalla tavalla, on tuomittava *sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

9 § (24.7.1998/563) Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

- 1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten tai kahdeksatoista vuotta nuoremman lapsen tekemää, ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavaa tekoa varten,
- 2) vakiintuneena osana liiketoimintaansa majoittaa sellaiseen tekoon ryhtyvää ja siten olennaisesti edistää tekoa,
- 3) yhteystietoja välittämällä tai muuten markkinoi jonkun sellaiseen tekoon ryhtymistä tietäen, että hänen toimintansa olennaisesti edistää teon toteutumista,
- 4) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
- 5) viettelee jonkun sellaiseen tekoon,

on tuomittava *parituksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

(19.12.2014/1177)

Yritys on rangaistava.

9 a § (9.7.2004/650) Törkeä paritus

Jos parituksessa

- 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä,
- 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai
- 3) kohteena on kahdeksatoista vuotta nuorempi lapsi

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä parituksesta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

(19.12.2014/1177)

Yritys on rangaistava.

10 10 § (27.6.2014/509) Määritelmät

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan tässä laissa sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä laissa sellaista tekoa, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

11 § (27.6.2014/509) Syyteoikeus

Syyttäjä ei saa nostaa syytettä kahdeksantoista vuotta täyttäneeseen henkilöön kohdistuneesta seksuaalisesta ahdistelusta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteen pantavaksi taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.

12 § (27.6.2014/509)

12 § on kumottu L:lla 27.6.2014/509.

13 § (20.5.2011/540) Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Paritukseen ja törkeään paritukseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Sama koskee 8 b §:n 1 momentissa tarkoitettua rikosta, jossa ehdotetaan tapaamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa tarkoituksena valmistaa kuvia tai kuvataallenteita, joissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti esitetään lasta.

